

МИКОЛА УГРИН-БЕЗГРИШНИЙ.

Котаналу (Товаришеві)
Шавали і стовпик
вела в Касіавні зі сфами

НАРИС ІСТОРІЇ

мистецтва
„Українських Січових Стрільців“

ПЕРШОЧАСТІНА.

РОГАТИН—ЛЬВІВ—КИЇВ 1923

ВИДАВНИЦТВО „ЖУРАВЛІ“ Ч. 1.

*Духові Незабушнього
Дмишра Вішовського*

посвята.

Друкарня Х Школьника в Рогатині.

До моїх читачів.

Ласкава Доля дозволила мені зберігти деякі матеріяли до історії нашої визвольної боротьби.

Непевні часи, невідоме завтра... Не все це, що маю на думці, можу сказати сьогодні...

Булаби велика шкода для рідної нації, колиби будьяка буря знищила й ці малі документи, що так тісно вязуться з ідеями наших Великих Прадідів, Дідів та нашого Пророка!

Не думаю я так вузьенько, як дехто в столицях, що годі заєдно гльорифікувати У. С. С.!

А хтож це Ті У. С. С., що поклялися по важких трудах на вічний відпочинок, або ті, що Доля судила їм іще живими думати та мріяти про Найвищий Ідеал?...

Невже вони не частина нації? Та може й не найпоганіша частина... Невже їх похибки, чи слава не є виключною власністю цілого народу?

Через це й не беру серйозно на увагу ніяких вузьких підшептів...

Історія судитиме нас усіх справедливо, а не ми самі себе...

Це відома вже річ для кожного тямучого..

Випускаю книжечки, бо так найкраще запевнити існування цього всього, що є нашим спільним скарбом, нашим сумом, одрадою, чи славою нашою.

Не маю претенсій ні на якого історика!

Даю тільки це, що вважаю святим обовязком супроти моїх Тосаришів, які замість кріса, дали мені перо в руки та світливний апарат...

Судіть мене сучасники, як бажаєте! Я про вас і не думаю!

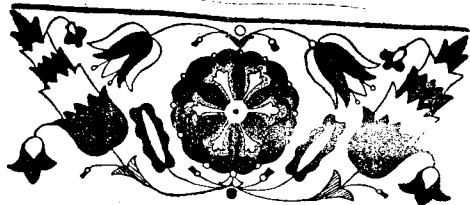
Думаю заєдно про Цих, що мене покинули на спільному шляху й про тих, що прийдуть по нас...

Рогатин 1. квітня 1923.

автор.

ПОЛКОВНИК У. С. С.
ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ
† 4. серпня 1919.

З В І Т.

М аєва ніч. Місяць озолотив
безкраї подільські поля.
Тихо, ліниво пливе Стри-
па. Її води блищать у мі-
сячному світлі мов живе срібло.

Соромливо зашамотить очерет і
знову тихо...

Тихо дрімає над Стрипою на горбі
могила... Утоптана стежка до неї—знать
не забувають про тих, що в їй лежать...

Тишина, така тишина, що в їй чу-
єш битє твого серця, така тишина,
що ти певний, що мусить якийсь голос
одізватися, щоби природа мертвою не
видалася...

Зі сходу подув легенький вітрець.
Зашамотів очерет. Задрожала вода
Стрипи й повстали малесенькі хвилі.
Імлоу сповилася могила. Перестали
мерехкотіти зорі, зупинився місяць...

Поволи отворилася могила... І по-
чали з неї виходити самі молоді, самі

гарні молодці... Зі здивуванням розглядалися довкола...

Що це? Як клалися у сю могилу, була сіра осінь, а тепер?...

Зеленіють поля, віє теплий вітрець. Так довго спали?... І почали згадувати: їх ряди по цей бік ріки—по той бік—хто був по той бік?... Ах, згадали! Так що це? Не чути гармат, ні крісів...

І всі звертаються до того, що поволи, повагом, останній вийшов із могили... А він таксамо кинув оком по полях і його лице мов зраділо від якоїсь таємної радості. Спокійно кинув у громаду одно слово: Збірка!

Заметушлася громада стаючив рад. Леготом понеслося над Золоту Липу: Збірка! Вітром зашвирило над Дністер: Збірка! Бурею заграло по карпатських дебрах: Збірка! Гураганом завило по закарпатських полях: Збірка! Степовим, буйним вихром загуділо над Дніпро: Збірка!

Замерехкотіли зорі до місяця. За шумили дністрянські лози. Заговорили столітні смереки... Заклекотіло по цілій Україні, і над Сяном, і над Доном, і в Карпатах, і на Кавказі...

Збірка, збірка, збірка!!!

І дивні дива почали творитися в ясну мазву ніч... На зазів із подільських ланів почали отвіряться могили. І над Дністром, і в Карпатах, і над Дніпром, гень усюди, де тільки зло-

жили колись до неї того, що мав на шапці рідну відзнаку, що мав мазепинку, а в серці віру. А з них почали виходити самі молоді, самі гарні... І всі спішили на безмежні подільські лани, над тихо, ліниво плывучу Стрипу. І з під Галича, і з Карпат, і з над Сяну, і з над Дону, Дніпра, Бога, і з Кавказу...

Спішили то роями, то одинцем, то полками цілими. Спішили всі.

Ослаб гураган, злагідніла буря, притих вітер, занімів легіт. Тишина настала...

Все занімало, все заслухалося...

Уставилися ряди,—в їх тисячі. Все занімало—бо це мертві звіти складали...

І спитав старшина першого: З чим приходиш, Товаришу?

А він відповів: Приходжу з Карпат. На найвищому шпилі наш стяг повіває!

І спитав другого: А з чим Ти явився, Товаришу?

А той сказав: Я з над Дону прибув на збірку. Над водами Дону, Дніпра й Бога наш прапор має...

І спитав третього: А що Ти скажеш, Брате?

— Я спішу з над Сяну. На землях Володимирка наш стяг пишасться!

— Чи маєш що нового, Товаришу?—звернувся до четвертого.

— Мене буря пригнала з Кавказу. На його верхах наш прапор із вітром

грається!

Перестали мерехкотити зорі. Німо стояли ряди. Тихо пляли води Стрипи...

Ціла природа заслухалася—у стрілецький, січовий звіт...

ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ.

СТРИПА.

Хто тільки будьяк бажає підійти до історії У. С. С., ніяк не може поминути січової та сокільської організації в галицькій волості.

Не чужа була для мене праця в цих організаціях і я мігби багато написати про них.

Однак історики січового та сокільського руху на Україні мають вже чимало друкованих матеріалів.

З економічних та згаданих уже причин приступаю зразу записувати це, що відноситься до організації Українського Січового Війська.

Весна 1914. року. „Діло“ містить статтю, в якій Товариство У. С. С. у Львові взиває все громадянство збирати жертви на фонд У. С. С.

В першу чергу треба грошей на урядження стрілецьких, військових маневрів у Карпатах та на стипендії для тих, що бажалиби покінчити військову академію.

Стрільці мали з нашої Чорногори піти в трансильванські Альпи, а відгіля угорським підгір'ям вернути назад у Галичину.

Нікому тоді й на думку не приходило, що липнева прогулька У. С. С. у Карпати

закінчиться кровавою боротьбою за волю України

В Сараєві впав од сербської кулі австрійський архикнязь, престолонаслідник Фердинанд.

З малої пожежі розгорілася велика світова війна, якій і досі не видно кінця...

В обороні Сербії виступає оружно проти центральних держав царська Росія, найбільший ворог України.

В серцях усіх Українців дивне почуття. У нас починається горячкова праця. Управа У. С. С. взиває в часописах до загальної „збірки” всіх тих, які спочувають ідеї визволення України з важких кайдан.

Розіхалися по всій галицькій волості вісланці стрілецької організації.

Завитав і до мене в Рогатин висланник „Українських Січових Стрільців” в однострою тов. Клим Коник.

— Австрія та Німеччина бють нашого найбільшого ворога, тому треба й нам негайно та без усякого вагання ладитися до найзавзятішої боротьби за крашу долю України! Іменували вас нашим поборовим комісарем й організатором. Ось вам і грамота. Збирайте добровольців. Ваш славний повіт поставить бодай сотню, коли не більше.

Добровольці остають в своїх місцях замешкання, хіба що повітовий комітет бере на себе їх передержання і вихарчування через час приготувань в повітовім місті.

На випадок алярму добровольців, усі збираються в повітовім комітеті й туди прийдуть дальші інструкції.

На місці загальної збірки, добровольці одержать безплатно однострої, набір, обуву, зброю та харч.

Треба взяти зі собою: нитки, голку, гребінь, рушник, ложку, вилки, ніжик, лопову свічку й васеліну, дві парі шмаття, онучки й зеркальце.

Добровольців береже міжнародне право. Завдання цілком самостійне, під українським стягом і командою.

Чим більша наша поміч, тим більше полекші!

— Усе зроблю, що є в моїй силі і хоч сливе всі наші військові люде стоять уже в боевых рядах, так хоч пів сотні молодих найдеться. Зараз і беруся до праці.

— Прощавайтеж, товаришу професор! Іду в другі повіти, а все тут уже оставляю на вас. Усякі пояснення та маніфести маєте. Не забувайте й про Червоний Хрест „Українських Січових Стрільців”. Збирайте гроші, полотно, всякі дари. Народ певно нічого не пожалує для своїх синів, що йдуть на стрічу Заповітові Тараса Шевченка. До милого побачення в Києві!

Останні слова заелектризували мене найбільше... Яка мила, свята мрія!... Товариш Коник одіхав ночью. Спішився, бо діла було багато в його. Про сон годі було й думати.

На другий день вранці розійшлася вістка по місті, що в мене гостював... російський офіцер й укривався через два дні в мійому кабінеті...

Скликаю збори в українській гімназії, про які наперед сповістив ц. к. Староство. Зібралася уся інтелігенція, студенти, учні, міщане й селяне з найближчих громад. Місцевий парох бл. п. о. Павло Кудрик обняв провід. У салі панує велика повага, горяча дискусія, поклики. Після моєї патетичної промови поділ праці. Одні мають повідомити всі наші села в повіті про українську мобілізацію, другі мають збирати дари для стрільців, інші вишукати приміщення по клунах та хатах для замісцевих добровольців. Українське жіноцтво під проводом пань, Ірени й Ольги Кудрикових та Марії Борисової, взяло на себе кухню і майбутній шпиталь для хворих та ранених...

Всі рвалися до праці, бо добре розуміли велике діло. Всі записалися на листу „Українських Січових Стрільців“ та бралися до призначеного діла.

Виходжу на коридор, а там одбуваються другі збори. Дивлюся, а це зібралася наша „Молода Січ“ і миттю окружила мене та стала благодати:

— Пане професор, запишіть і нас до стрільців. І ми хочемо бити царя! Пан професор знають, що стріляти вміємо добре, бо самі вчили нас два роки. Прапори Богуна, Хмельницького, Мазепи, Сірка, сурми

й тарабани маємо готові, а золоту булаву передамо вам, пане професор. Батько нашого Кошового дарує вам гарного коня і ви поведете нас до бою!...

Очі в мене прослезилися з радости, однак я укривав моє зворушення, бо завжди вчив своїх хлопців, що не слід плакати козакові!...

Між ними були всі мої учні, записані в „Молоду Січ“, а навіть не прийняті до неї, з лихими свідоцтвами й такі, яких за їх діточі промахи я іноді карав за строго...

— Мої ви завзяті! — промовив я з усміхом на устах. — Честь вам і слава, що не забуваєте про свої святі обов'язки. Так тільки нас за скоро зачіпив клятий цар. Ви ще дуже молоденькі, а чотирнадцятилітніх не вільно записувати до стрільців. Не судилося мені тепер іти з вами, бо за скоро показалася на нашому небі чорна, велика, градова хмара північного демона. Підождемо, прийде пора й на наш похід і він буде куди вдячніший та інший як тепер. Тоді я вас і слухатиму. Тепер вертайте спокійно до хат і по своїм силам помагайте родичам у праці, бо і це козацьке діло.

„Молода Січ“ сумно склонила голову й мовчки сходила в долину. Я весь час глядів із боку за нею. Через хвилину прибігає до мене маленький кошовий та прохає показати „Молодій Січі“ ще раз їх малинові прапори. Я вволив їх волю. Картина, яку я

бачив тоді, прошибала мене наскрізь, я весь дрожав од зворушення. Хлопцям канули з очей горячі сльози. Вони обнімали прапори як живі матері, як живих батьків, сестри й братів, і цілували кожну мережану букву, які разом складали речення: „Богун, наш батько!“—„Добути, або дома не бути!“...

Через тиждень ішла походом під прапорами „Молодої Січі“ старша Січ. Попереду йшов стрункий Юліян Соколовський зі Стрятина, з боку Мурин Іван, Соломка Володимир, Шеремета Петро, Горанський Івась, Дорошенко Михайло, Мидляк Іван, Коритко Михайло, Городецький Степан, Гарасимович Мирослав Іван, Притика Олекса, Поритко Іван, мій перший адютант Велитович Степан, Володимир Мосора, Лесь Новіна-Розлуцький та інші завзятці.

Сотні „Українських Січових Стрільців“ вибиралися до Львова, до головного табору. Не бажали оставляти Москалям на поталу святощів їх молодших братчиків. Маяли ці прапори „Молодої Січі“ через цілу дорогу до Львова, потім до Стряя, а там в українських Карпатах, на верхівях славного Добуша, під свистом ворожих куль, під шумом гірського вітру та сніговниці...

Їджу по селах. Усюди застаю військову канцелярію „Українських Січових Стрільців“. У ній все в порядку. Голова місцевого комітету зі своїми членами продають книги. Записують добровольців, від-

бирають дарунки: гроші, яйця, кури, гуси, полотно, збіже, солому, картоплю та всяке плаття. Кожний член свідомої української громади спішить зложити свою пайку, по своїй змозі як найбільшу, бо так приказує народній обов'язок, рідна Україна!

Вертаю до своєї канцелярії і застаю тут чимало інтелігентного, українського жіноцтва. Всі навантажені всяким добром. Ходили по місті весь день, не оглядалися на страшну спеку, ні на громовицю. На збирали дарів для „Українських Січових Стрільців“.

— Пане комісар—відзивається струнка, з ясними очима дружина мого старшого товариша, пані Б., звісна до того часу народня робітниця на весь повіт—я маю до вас щире прохання. Не відмовтеся, будь ласка:

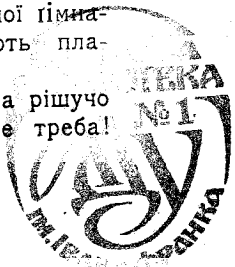
— Що саме? Радий все сповнити, коли діло добре.

— Оце вам мое все золото для наших борців, тільки нікому не кажіть, що це від мене. Все це памятки від багатьох гарних членів моєї рідні.

— Так годі, годі! Оставьте це при собі—прохаю я.—Хто знає, що може ще трапитися з нашими приватними урядниками. Самі добре знаєте, що вчителі нашої гімназії вже другий місяць не одержують плати тай не дивануть, доки війна...

— Ні, пане комісар—сказала рішучо пані Б.—оставте, бо вам більше треба!

Б 4650

Чейже наші люде не дадуть нам загибати. Добро наших стрільчиків дороще всякого золота й лискучих діамантів. Прощавайте, а мое прохання сповніть!...

Завтра вранці перегляд добровольців. Зібралось їх, не сотні а тисячі.

Займають салі в українській гімназії, по клунях на Бабинцях та в приватніх житлах. В бурсі філії „Просвіти”, під управою о. проф. Теодозія Кудрика, працює трудолюбиве наше жіноцтво під орудою лагідної, господарної пані Ольги Кудрикової. Харчують всіх добровольців із повіту. Харчів доволі.

До комісії попросили місцевого лікаря, Д-ра Антона Терлецького та представників ц. к. Староства.

В Комітеті нарада. Обмірковують діло з переглядом. За багато зголосилося добровольців. Хтож остане в повіті, хто заступить цих, що підуть у ряди? В довгу війну не вірив ніхто. Врадили зорганізувати три сотні, а останок пустити до дому, як нездібних... Д-р. А. Терлецький дістав спеціальні інструкції.

Вранці о годині осьмій має зійтися з повіту перша часть добровольців, друга часть пополудні.

Вже о семій годині вранці витає на гімназійнім майдані кілька сотень січового брацтва. Нові гурти заедно прибувають. Перегляд назначено на третю годину попо-

лудні. Зароїлися всі вулиці міста. Під проводом інструкторів, м. п. Григорія Павлова та Петра Когута машерує наше молоде козацтво довгими рядами на майдан „Роксоляни” біля церкви в Горішних Бабинцях. Гомонить, лунає милозвучна наша пісня та радує серця всіх гордых громадян Українців. Лукавим оком глядять на нас тільки поклонники „вірности й любви” австрійському цісареві та нишком думають...

Визнавцям „вищої культури та братньої любви” чомусь стало жаль мене й мого великого брацтва. В надмірній гуманності постановили таки на своїй раді в першу чергу ратувати мене, як духового провідника й організатора січового полку... Вірили, що по мені прийде ратунок і для моїх завязців... А я про ніщо більше й не думаю, як тільки про моїх стрільчиків, що там на горі, на майдані „Роксоляни” вправляються та співають. Мені й на думку не приходило, що наші „бічні приятели” такі ласкаві для мене й так дуже бояться, щоби в поході на клятого царя півночі мені не приключилося будьяке лихо...

Оглядаю на майдані справні ряди Січових Стрільців, аж тут ненадійно прибігає моя дружина. Вся у сльозах і дροжить з великої... радости, аж побіліла...

— Ходи скоріше до хати, бо там гостей велика сила жде на тебе! Хочуть тебе конче взяти зі собою на спокійніші воєнні ферії, бо тут рух великий тай не дуже

то безпечно. Всю хату оточила темнота народу двоєкого визнання... Наші відвічні прихильники бажають оваційно забрати тебе зі собою та може ще які лагодять милі несподіванки з братанками мадярами... Дуже ти їм припав до вподоби, до серця. Ходиш скоріше, а то готові сказати цісарським висланцям, що ти гордуєш їх гостинністю та тікаєш перед їх „братніми” обіймами. Ти можеш дорозумітися, що вони тоді сказали-би про тебе....

Вертаю в хату. Бачу її здалека у великому вікні всяких людей. Приходжу ближче, аж тут як не заревить вся чесна громада всякими чужими мовами, як не привітає мене окликами:

— Вівайт наша армія! На гак шпіони! Смерть царський підніжкам!

У мене будиться небувала гордість. А я вже весь у зброї та в мазепинці. З тріюмфальною усмішкою кланяюся чесній громаді, кричу на все горло „Слава цуцикам” та кулаками прохаю солоденько зробити мені прохід до хати. У дверях і під кожним вікном стоїть замовлена, дуже численна почетна сторожа з наїженими гострими... зелізними смолоскипами... Така сторожа має завжди велику принаду й підносить мій тріюмф ще вище. В хаті таксамо повно австрійської почетної гвардії. Кидають мені під ноги килими й квіти з моїх рукописей, листів, книжок і судових засудів на заплату редакційних довгів, яких

придбав чимало в моїй буйній, непосидючій молодості... Кланяюся всім низенько та з патосом дякую за честь, якою тепер отортають свідомого Українця, організатора стрілецьких лав та найзавзятішого ворога північного царя, лінивих Ругенців та по крові рідних рабів і підлизайків...

Я завжди був гордий аж до пересадки на моє українство, а тепер став ще гордіший.

А квіти й рожі з моїх полиць та редакційної шафи так і падають даліше під мої стрілецькі ноги й застеляють долівку всіх моїх департаментів.

Безрадно чомусь приглядаються всій цій дивній параді, моя дружина, товариш Антін Лотоцький та мої недавні піклувачі з Тернополя, Марія та Онуфрій Солтиси та їх син Богдан.

А на обійстю кричить заєдно чесна громада й дає знати всім сердечним приятелям двоєкого визнання, що я зараз же поїду в лаврах на воєнні ферії у райській палати, на українську Голгофту в австрійській країні, до якогось то Талергофу, що його вибрали в першу чергу для синів найвірнішого народу цісаря всемогучої австрійсько-мадярської латаніни...

Парада відбувається іще з повним розмахом, а тут приходить вістка й про сумну сторінку сучасної хвилі.

Який біль великий, як крається серце з нежданного болю. Мені позавидували щастя мої такі рідні Українці, моя рідна місцева й замісцева громада. А між нею і рідний мій парох о. Павло Кудрик і милий лікар Антін Терлецький, завжди прихильний для мене директор Андрій Гур ула, добрий товариш Др. Антін Борис, Влодзьо Мосора, симпатичний Григорій Пелеховський та багато, багато рідної братії...

І хто сподівавсяби по їх такої зависти?... Скільки разом не напрацювалися, не нагомонілися, не наїздилися, не „наспротивлялися“...

Позавидували міні того, що я можу небаром парадувати з „високими“ панями, з їх почесною гвардією, а не з голодранцями козаками, „Українськими Січовими Стрільцями“...

Змовилися всі миттю й цілою лавою вбігли на обійстя цісарсько-королівського Старства.

— Ото справедливість!? — закричав мій парох о. Павло Кудрик. — Високі намісники нашого рідного батька цісаря вмють шанувати тільки нашого брата Миколу, вмють робити йому величаві паради, а нас усіх такісіньких самих, як він, за що ручаємо всі нашими головами, і знати не хочете?...

— А так, так! — озвався знов мій товариш Др. Антін Борис. — Високі намісники

обсипують лаврами нашого брата, а ми що, від мачухи? Прохаємо безумовно й нас не минати. Цеж несправедливо! Ми пожаліємося на вас, де слідно. Закон однаковий для всіх! Чванитеся вищою культурою та гуманністю, а нас хочете покривдити? Пошануйтеж зараз лаврами вашими й нас усіх, або оставте нашого брата Миколу між нами!

— І я цієї думки! — озвався вкінці наш лікар Др. Антін Терлецький. —

— Краще буде, коли оставите нам нашого „Генерала“ для наших Стрільців. Гуманність наказує, що й їх не годиться робити сиротами. Хтож їх запровадить до головного табору, коли наш генерал, наш рідний син і брат поїде з вашою гвардією на военні ферії. А чейже Січові Стрільці йдуть разом із цісарем бити клятого царя півночі!

Зміркували високі намісники цісаря, що поступили таки несправедливо та ще раз глянули дивним оком на непроглядні товпи Українців. Подумали собі, що годі таки нараз всіх забирати, за багато клопоту й видатків, а може й небезпечно. Ну й усі такі ручають своїми головами, що повітовий організатор „Українських Січових Стрільців“ у всьому такий самий, як і вся його громада.

— Ну, нехай ваш генерал і остається з вами! — озвався по надумі цісарсько-коро-

лівський пан Староста.—Бажаю бути справедливий, хоч завжди таки спеціально полював я зі всіми моїми радниками оцього вавшого Ґенерала...

Моя зависна громада відійшла вдово-лена, а в її голові стали роїтися думки про громадську та народню солідарність і відвагу в усякій ситуації...

У мою хату входить начальник почетної Ґвардії і дещо засоромлений усуває всю параду.

Засумувала тоді вся товпа - збиранина під хатою, спустила голову в долину й відійшла мовчки.

Мої хатні гості й дружина визбирували потоптані рукописі й книжки з помосту й складали назад у шафи.

На мене чомусь всі ці дещо дивні картини не робили ніякого особливого вражіння. Я далі муштрував січове брацтво на майдані „Роксоляни” й учив, випробуваними дещо методами, вдячності для наших, не своїх, цісарських піклувателів українського народу...

Мій перший осаул Степан Велитович приступає до мене й каже:

— Весь уже повіт знає про сьогоднішню подію з вами. Тисячі добровольців сливе з кожної громади були в дорозі до Рогатиці. На вістку про трус у вашій хаті збентежилися й завернули назад. Всі думали й були цього пересвідчення, що коли

вас, відому всім найсвідомішу українську одиницю, бажають вивезти на воєнні фєрії з такими парадами, то що їх може ждати в спільноті з вами.

Замість стати під малиновим прапором і бити північного ката українського народу, скажуть і їм відпочивати...

— Нічого - кажу на те - нас і так уже за багато. Мав я стати у Львові зі сотнею Рогатинців, а завжди таки стану з цілим курінем.

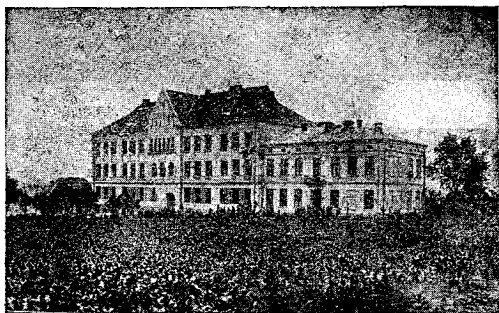
В душі подумав я, що не має лих, щоби не вийшло на добро тай уже наперед радів, що все піде тепер по думці нарад та міркувань боевого комітету з останнього вечера.

Через хвилину опустів майдан Роксоляни й загомоніла могуча, вкраїнська маршева пісня...

Точно о годині першій пополудні перегляд добровольців. Цісарсько - королівське староство вислало на його як делегатів двох жандармів. Перегляд відбувається після всяких форм австрійської поведінки. Добровольці роздягаються й стають у міру. Секретар боевого комітету протоколує. Пролунало лікарське „здібний” — доброволець підскакував із радості та вдоволення і щиро усміхався до всіх біля себе. „Нездібні” похнюплювали голови й з нетаєною соромливістю мовчки відходили зі салі.

Перегляд протягнувся до пізнього вечера мимо дуже приспішеного темпа. Записано здібними цілий курінь. Частина приділено до „Червоного Хреста” У. С. С. і ці мали оставати в вовіті.

Заповіджена збірка всіх здібних на осьму годину вранці, на майдані Роксоляни.

Українська Гімназія в Рогатині, в серпні 1914.
Касарня У. С. С.

Ніччю переглянув я з моїми осаулами, Степачом Велитовичем та Володимиром Мосорою, всі домівки, де спали добровольці. Через недостачу крісів роздав я стійкам фльоберти „Молодих Січей”. Хлопці держали взірцево лад і порядок.

Міжтим прийшов у Рогатинщину малярський корпус. Команди розмістилися в Рогатині. Заняли зайві салі в українській гімназії та приватні доми. Офіцери відно-

силися до нас зразу дуже прихильно. Зустрічали ми між їми одиниці всяких народностей та всякої професії.

На другий день після перегляду, добровольці сотнями машерували гордо й з піснею на устах до міської церкви. Заняли весь церковний майдан і ждали на присягу.

Прийшов о. парох Павло Кудрик. Я зі старшиною став на переді. Парох виголосив чудову промову, закріпив серця добровольців Шевченковими пророцтвами й відобрав присягу на вірність ідеї Великого Кобзаря.

Після присяги по обіді мали ще всі замісцеві вернути до своїх хат, забрати все потрібне зі собою та попрощатися з ріднею й знакомими.

Я з тов. В. Мосорою забіг ще до царсько-королівського староства розвідати дещо про военну ситуацію.

Тут саме й застали при телефоні старостинського комісаря.

Він запевняв нас про великі успіхи австрійської армії, однак з доривочних, підслуханих відповідей при телефоні пана комісаря ми догадалися, що московські стежі вже в районі Бережан.

По виході зі староства зустрінули ми ще до того кількох жовнірів Українців, які втекли з фронту по розбиттю полку під Тер

нополем. Вони пристали до нас і відкрили нам деякі невідраді сторінки...

Я негайно скликав раду старшин, порозумівся з ними й по короткій дискусії прийняли мій плян негайного виїзду до Львова. У начальника стації пана Бачинського (Українця) замовив я поїзд та взявся порядкувати все добро, яке позносив для нас весь повіт!

Після обіду зарядив я загальну збірку добровольців на гімназійному майдані.

Переглянув я миттю всі частини, став на підвисшегому місці й промовив до всіх:

— Славні Товариші, Українські Січові Стрільці! Сьогодні ви мали підвечір розійтися по своїх хатах, щоби за кілька день знову зібратися в Рогатині й робити вправи, доки нас не візвезе наша Головна Команда до Львова. Ми не то святою присягою, а самою нашою добровільною збіркою в Рогатині задокументували перед народом, що ми готові на найприкріші муки й на смерть за наші найсвятіші ідеали, за волю України. Головна Команда зі Львова, щоби як слід провирити карність всіх своїх частин, дала оце сьогодні рішучий наказ, без огляду, як хто приготований до виїзду, зараз же відійти до Львова. Наказ виконаємо без застрєжень і без найменшого вагання. Звичайно, це стрілецьке діло. Кожний з вас візьме тепер з магазину, що тільки зможе двигнути й зараз же ставати в ряди та відійти повагом на стацію. Там

ждати на поїзд і на мене. Поїзд замовлений. Похід поведе товариш Юліян Соколовський та передасть сотням усі прапори „Молодої Січі“.

Я поладнаю ще найважніші діла, заберу документи й приходжу до вас. Здорові були!

Вечірній сумерк. На місті вже блимають ліхтарні. Попрацався з родиною та спішу на стацію.

Чути кілька вистрелів, а за ними град куль посипався по ринку й улицях. Крик по деяких домах.

Все живе ховається у трівозі.

Паде кілька жертв на ринку, падуть і військові коні з їздцями. Скачу в бічні вулички й хильцем прямую на дворець. Прийшов щасливо й застав усі сотні в порядку. Поїзду ще не має. Кажуть, ще довго треба ждати на його, бо в Підвисокім щось не дуже в порядку. Стрільянина втихає. Даю приказ сотням безумовно не рушитися з місця, ждати на поїзд, хочайби й до білого дня.

Хлопці посідали, мовчать, не воркують. Вбігаю з тов. В. Мосорою до канцелярії начальника стації Бачинського, якого син таксамо сидить між добровольцями. Застаю тут і нашого симпатичного Д-ра Терлецького. Він скарбник нашого боевого комітету. Приніс 140 корон на дорогу для нас

та обіцає інтензивно збирати гроші дальше й відсилати нам до Львова. Начальник при телефоні. Дуже затривожений. Стоїть при слухавці, нетерпеливиться і заєдно глядить то на мене то на Мосору. Маємо вражіння, що зараз бажавби промовити до нас, однак важна розмова при телефоні не дозволяє. Вкінці прискакує до нас, палко стискає наші руки й каже:

— Ви, здається, вратовані! Яке щастя, що всі ви не в місті, а тут.

— В чому діло?— питає Др. Терлецький.

— А ось у тому — каже Бачинський — що стрільянину в місті приписують нашим стрільцям, які змовилися з москалями, й хочуть зрадити...

— Он як!— подумав я і гаряча кров вдарила міні до голови. Втім кличуть мене до стрільців. Вибігаю та бачу таку картину: На дворець входить з найженими багнетами сотня мадярів гусаком й окружає всіх стрільців. Я не думаю довго й відважно кричу за командантом мадярської сотні. Мені вказують на його. Приступаю сміло й по військовому звичаєві, на німецькій мові, представляюся йому як командант курія „Українських Січових Стрільців”. Товариш Володимир Мосора біля мене. Питаю сотника, що це все має значити, що це за дивна парада.

Не жду на його відповідь і заявляю йому рішучим, сміливим голосом, що це наші добровольці, які на поклик Національної Української Ради й за дозволом цісаря стають в ряди, щоби в парі зі союзними арміями бити царя півночі.

Моє представлення, як отаман курія, подіلالо на мадярського сотника й він чемно представився й мені. Спитав як довго ми вже на стації. Я пояснив. Він тоді з нетаєною радістю спитав, яка моя цивільна професія.

Я сказав. Він зараз же признався, що він таксамо професор, з походження мадярський німець.

Ми стали розмовляти приятніше й отвертіше. Він заявив мені, що у всьому інциденті з нами велике непорозуміння. На питання корпусної команди в старостві, хто стріляє, воно пояснило їй, що це провокація Українських Січових Стрільців, які знюхалися вже з москалями. Корпусна команда видала зараз же приказ окружити всі домівки У. С. С. та виколоти й вистріляти їх до ноги. Сотня виконала наказ, окружила стрілецькі домівки та нікого в них не застала. По дорозі сказали їм жидки, що У. С. С. від давна вже на стації й оце для перевірки сотня прийшла сюди.

Сотник попрохав у мене вибачення, побажав щастя стрілецькому ділові й попрощався щиро зі мною та тов. В. Мосорою.

Похід У. С. С. в Дрогобичі 1914.

На стації ждали ми до пізнього ранку на поїзд. Вкінці таки виїхали та опинилися вже під вечір у Львові. Тут заняли ми квартири в бурсі „Народнього Дому” при Курковій вулиці.

Вправи Рогатинців відбувалися щодня на Перзенківці під проводом Володимира Мосори. У Львові вперше по довгій розлуці зустрівся я з моїм директором Михайлом Галущинським, з яким довший час провів я на розмові в Народній Гостинниці.

Вписова канцелярія У. С. С. була в „Повітовій Січі” при вул. Коперника ч. 5.

Тут зустрівся я з давніми моїми товаришами. Всі витали мене дуже щиро як першого осаула та основника Січі у Львові. Товариш Фенюк переодягнув мене в нові-сінький стрілецький однострій та давав мені докладні інформації про все те, що було найцікавіше для мене.

Сотня Чмоли вправляла тоді в Гаях коло Винник. Були в ній наші перші стрілиці, О. Степанівна та Дмитерківна.

Стрілецькою кухнею у Львові орудували панни, Орисіківна, Гузарівна, Коніківна й Михайлишинівна. Вони працювали понад сили, щоби тільки вигодити та наситити молоде козацтво.

На горизонті появлялися що раз то нові хмари. Серед душноі атмосфери чути вже було бурю, яка вже протягом місяця залила всю нашу волость. Стрілецькі впра-

єи йшли горячковим темпом і неоден дивувався, коли глядів на карні ряди Стрільців, які в короткому часі зуміли неретворитися з неосформованої та не вишколеної товпи в команди вправлених новобранців.

Вправи відбувалися головню на „Кайзервальді” та на майдані „Сокола-Батька”. Серед вправ займали перше місце, творення рострільної, наступ і засідка.

Вписова канцелярія мала через цілий час дуже багато праці. При вписах урядувала й п-на О. Степанівна. До неї зголосився раз дванадцятьлітній хлопчина.

— А що скажеш? — спитала вона маленького хлопця, що несміло стояв перед столом і переступаючи з ноги на ногу мняв у руках шапку.

— Я хочу записатися до Стрільців.

— Ти?

— Так, прошу, прошу пані! Я хочу служити при охотниках. Батька й мами не маю, а брат пішов на війну. Я сам з бабунею остався. Не мав що робити, то й пішов. Як наші їхали зі Станіславова, то і я поїхав. Прощу мене записати.

— Добре!

Малого добровольця відправили до карної, де заняв посаду при кухні й увесь віддався на послуги наших Стрільців.

Одягнений в стрілецький однострій ходив у місто на покупки, мив посуду, підпа-

лював у кухні та був дуже вдоволений зі своєї „карієри”.*)

Щоби змалювати докладніше картину першої мобілізації У. С. С., годиться дати голос іще кільком першим стрільцям, яких витали ми в „Пресовій Кватирі” У. С. С.

Василь Дзіковський оповідає: „З дому виїхав я третього серпня на приказ мозі сотні. Мій зеленуватий, стрілецький однострій викликавав зацікавлення і звертав увагу прохожих та товаришів подорожі. В розмові з ними я довідався про дуже багато чудаських вісток і чисел відносно українського та польського руху.

— Чи це правда — питає мене оден перемиський Українець, — що наших Стрільців зібралось вже пять тисячів?

Я чув — каже якийсь військовий під-офіцер — що Трильовський зібрав 30000! Стоять в Коломиї!

— Чолем браце! На вспульнег вості Польскі і України! — говорить якийсь поляк у Ярославі та оповідає мені, що українських і польських Стрільців є вже біля двіста тисяч! Українці погодилися з Поляками й злучилися в одну військову організацію.

Повний мрій і таких чудернацьких вістей я приїхав до Львова 4. серпня 1914 р.

Тут дістав я грамоту Української Голвної Ради з правом вербувати Стрільців

*) Зі записок Василя Дзіковського.

і левітимацію на вільну їзду по всіх залізничних шляхах Галичини.

Я вибирався в дорогу на „агітацію“, а зібрані тимчасом Стрільці поділилися на сотні та утворювали курінь, яким проводив Дмитро Вітовський.

Провід над першою й найвправнішою сотнею обняв Василь Дідушок. Сотня рекрутувалася виключно з молодезі, університетської та гімназійної. Дуже незначний відсоток творила горстка приватних урядників, селян та міщан. В сотні служили два закордонні Українці, скульптор Михайло Гаврилко та оден робітник з Одеси.

В тій же сотні був і найбільший гурток співаків, сотенних соловіїв, гімназистів та член в „Бояна“.

Другою сотнею проводив Осип Семенюк. Іншими сотнями проводили, Устіянович і Коник.

Зі Львова виїхав я до Калуша, де мав оснувати відділ Українського Червоного Хреста й перевести вписи добровольців. Та все те було вже непотрібне. Др. Куровець і Др. Кос зорганізували вже Калушину як слід. Добровольці голосилися до стрілецької комісії. „Червоний Хрест“ мав уже значніші фонди та всі санітарні речі, потрібні до оснування шпиталю. Моя діяльність скінчилася на пригляданні поміру добровольців та відчиті на сходинах Червоного Хреста.

Побірна комісія урядувала в канцелярії Дра Коса. „Помірова скаля“ була нарисована на стіні. Новобранець не конче мусив відповідати даній висоті. Ставили його про око, більше для ефекту й поваги „асентерунку“. В кінці хто був здоровий, мав добрі очі та прості ноги, був... здібний.

Сходини Червоного Хреста відбувалися щодня, а проводив ним гурток калуського жіноцтва. Робота розвивалася гарно. Було доволі грошей, харчів, прывязок і ліків. Була охота до праці, добрі сили й свіжі та здорові квартири для хорих. Діяльну участь брали в Червонім Хресті калуські міщанки та доколичні селянки. Повний одушевлення і надії, з десять коронами, які дала пані Куровець на „Стрільці“ виїхав я до Стрия.

Тут праця поступала вперед. Молодіж радо вступала до українського війська, суспільність спішила зі щедрими жертвами. В „Народнім Домі“ основано гарний шпиталь. Душею цілого руху був молоденький адвокат.

Коли я вертав до Львова, зустрівся з трьома буковинцями. Вертали з Відня, де бажали вступити до війська, однак їх не прийняли. Коли дізналися від мене про наш військовий рух, набрали охоти вступити до Стрільців.

В Ягайлонськім Городку, куди я приїхав дещо пізніше, не бачив я тої охоти й пориву

до праці. Виїхало, що правда „трохи добровольців”, інші, що могли таксамо поїхати, більше чванилися, що поїдуть, бо мають відпустку на кілька день...

Військо відносилось до Стрільців прихильно. Дехто жертвував дрібні лепти на наше військо, а навіть оден учитель Поляк дав десять корон на „українське леїони”, що спільно з Поляками битимуть Москалів, геобителів „нашей і вашей ойчизни”:

Військовим імпонували охота та порив української молодіжі.

У своїх записках подає вістун У. С. С. Василь Баран*) ось що:

Було це 19. серпня 1914. року. Українсько-католицьке свято Преображення Господнього. Вранці, скоро світ, громадянський поліцай заповів мені, що маю бути ординансом на станиці жандармерії. Я зараз зібрався і пішов. Небо було вкрите чорними хмарами й став накрапати дощ. Кухарі зварили каву та казали мені найти підводу, щоби відвезти снідання вартовим, що стояли біля греблі. Я зробив що мені казали, найшов підводу, поставив каву на неї та поїхав. Дощ лив як з ведра й заки приїхав на місце, обмок я до нитки. Тут подав я

*) Василь Баран род. 8. II. 1894. р, в Черняхіві пов. Тернопіль. Батько Микола, рільник, при війську не був. Вбила його арматня куля в осені 1915. р. Мати Настя. Дітей в їх було четверо, три сестри й найстарший син Василь. Записки писані річево, хоч і з грам. похибками.

каву до буди, що її зробили зі соломи. В ній на землі лежали жовняри. Я приглядався, як голодні старі ополченці сербали зі жадобою чорну каву тай думав, чи й мені не доведеться провадити такого життя. Коли я вернув у село, в церкві було по утрені. Великий дзвін скликав вірних на Службу Богу, а його голос розходився по всій околиці та завмирав, сонце пригріло мокру землю, а повітря наповнилося пахощами. Зі всіх сторін приходили люде в святочній одежі на богослуження. Я прийшов на станицю і взявся снідати. В селі все стихло, а з церкви понісся грімкий спів. Коли богослуження скінчилося, люде мов ті бджоли з улія висипалися з церкви. Жінки поспішили зараз до дому, щоби зготовити обід для челяді, а чоловіки поставали біля церкви та обмірковували свої домашні справи й балакали про війну. Молодіж ідучи до дому весело гаморила, а сміхи лунали по всьому селі. Вкінці й старі набалакалися і розійшлися. В селі стало тихо. Була перша година пополудні. Нараз десь здалека почувся крісовий вистріл, а по нім чимраз більше та більше... На північнім заході показався гарний стовп диму. Жандармерія та ополченці бігали як божевільні з місця на місце, інші знова вилазили на гори та хати й дивилися, де горить. Це горіла лісничівка під Вертелкою. Хлопці забрали панські коні й пігналися, що сили, дивитися, де Москалі. По півгодинній стрілянині

стало тихо, а люде поволи стали розходитися до дому. До мене приїхав мій батько, щоби мене заступити, а я пішов до дому на обід. Поприходили до мене товариші, а я зачав їх приймати „кобильохами” (це великі сливки, що найранше доспівають). Потім ми пішли в ліс і лісом вийшли біля статуї св. Івана. Відтіля прегарний вид на всю околицю. Ми розглянулися по околиці, нічого надзвичайного не побачили й вернулися в село. На той час приїхав із розвідки Петро Твердохліб, весь отрісканий болотом і сказав, що москалі пішли в напрямі Сервири. Другий оповідав, що москалі питалися за нашим військом. Небаром походилися всі хлопці, прийшов начальник громади й Кіндрат Семчишин, голова читальні „Просвіти”. Гуртом стали радити, що треба й з нашого села піти хлопцям до „Українських Січових Стрільців”. Всіх записалося зразу дванацять, між їми був і я. Коли я сказав родичам, що йду до Стрільців, мені не хотіли вірити. Колиж мати пересвідчилася, стала плакати. Батько не казав нічого, тільки вес час ходив сумний. Оттак і минувся цей перший день.

Другого дня, 20. серпня пішов я до церкви, висповідався та біля дев'ятої години вернув до дому. Тут я поспідав і став збиратися в дорогу. На дворі стояла чудова погода. Небо чисте, ні хмарочки, а сонце гріло, аж пекло. Рільники з поспіхом звозили збіже з поля, бажали ще за погоди

обробитися. Я поскладав собі все що потрібне в клуночок, біля та харчі. Мати подала мені все та заливалася сльозами. Я потішав її, як міг. Прийшов час прощання. Взяв я свій клуночок на плечі й став прощатися з родиною та знакомими. Мати відпроварила мене на долину та йдучи плакала. Й мені не було весело, але я здержувався від сліз, як міг, хоч вони на силу тиснулися до очей. На долині ждали вже на нас підводи й ціла гурма людей. Деякі товариші сиділи вже на підводах й ожидали нетерпеливо, коли всі посходяться. Небаром прийшли всі, поскладали клунки на підводи й зачали прощатися. Я попрощався з матерю і ще з деякими знакомими тай сів на підводу. Коні рушили з місця. За ними понеслися ще останні прощання та плач матерей. Ми виїхали за село, коні бігли швидко, а вози потуркуючи котилися скоро по сухій дорозі. На другу годину пополудні були ми вже в Тернополі. Ті, що мали йти до австрійської армії, пішли до касарні, а ми на Український Майдан. Нас покликали до малої салі, що була від ulиці, там нас записали, змірили висоту та казали ждати на лікаря. Ми вийшли на обійстя, посідали на мураві під високим частоколом і їли, бо вже були голодні й приглядалися тим, що прийшли скоріше від нас і вчилися муштри. Десь біля четвертої години прийшов лікар і ми пішли до оглядин. При оглядинах лікар визнав нас здібними, тільки Теодор

Марчук і Яків Косовський пішли назад до дому. По оглядинах зачали вчити нас муштри, а вечером ходили ми до українського театру й там нас почували, як маємо обходитися з ворогом. Потім запровадили нас до української бурси. Тут дали нам вечерю й розмістили спати по комнатах. Я довго не міг заснути та роздумував про минулі, щасливі хвили.

На другий день, до світання, дали нам снідання і ми пішли на місто. Коли ми вернулися, застали в бурсі великий рух. Всі ладили свої клунки, кричали, бігали — слухом — всюди метушня та безладдя. Коли ми спиталися, що сталось, нам казали, що о першій годині відїзд із Тернополя до Львова, бо москалі вже недалеко. Зараз по обіді нас усталили в чвірки й ми з клунками відмашерували на дворець. Тут крики та метушня. Жиди та всяке панство ти-снулися з усякими скринями й чемоданами, залізничні вози набиті людьми, що тікають перед ворогом у незнані собі країни.

Нас примістили в вагонах по 40 до 50 людей. Коли вже всі повсідали та заняли свої місця, стали співати всякові українські пісні. В передніх возах співали свої пісні польські легіони. Аж десь біля другої години засвістала проразливо машина й рушиз поїзд. Кожний з нас перехрестився та дов-шу хвилю було чути тихий шепіт молитви. По молитві заспівали ми український гимн „Ще не вмерла Україна”. Я сидів у кутку

воза та думав свою тяжку думу. Поїзд мчався скоро, та відносив нас усе дальше від рідних сторін... Бувай здорова, рідна сторонько, рідне село, рідна хатино, що я в тобі зріс, переживав молоді щасливі літа, в тобі покидаю я все, що найдороще мойому сердцю. Бувай здоровий, мій вишневий садочку, що я тебе так кохав, а тепер я покидаю тебе, а може й не доведеться мені побачити тебе більше. Як я згину та буду лежати в темній, вохкій ямі, а ти весною й літом будеш шептати свою сумну мельодію та будеш згадувати про мене, а теплий ві-трець буде заносити її до моїх дорогих ро-дичів і пригадувати мою любов до них...

Вже смерклося, а поїзд мчався, даль-ше, тільки від часу до часу задержувався на стаціях, щоби набрати води й угля та свіжих людей.

Зійшло сонце й озолотило ясным про-мінням землю. Здалека показалися високі мури, золотіверхі церкви нашої столиці Львова.

Вкінці десь біля девятої години ми приїхали на дворець. Тут усталили нас у чвірки й ми довгими рядами помашерували вулицями міста й за пів години ввійшли на подвір'я Академічного Дому. Тут ми застали багато Стрільців із ріжних сторін і в уся-кових строях. З кожного повіту творилися окремі Групи, що держалися разом. На горб-ку по правій стороні три великі кухні, що варили їжу для всіх Стрільців. Наша Тер-

нопільська сотня, що прийшла під проводом кандидата адвокатури Степана Чумака (урод. 26. X. 1883. р. в Тернополі), Чубатого та інших, розложилася зі своїми клунками під великою, розлогою грушею, що була на подвір'ї. Всюди гамір і крики. Одні перекликаються зі своїми товаришами, другі торгують у крамаря, що розложив під боком усякі ласощі. Серед усього того крику чути голос дижурного, що звиває всіх до порядку. Прийшла дванадцята година. Дижурний звиває, щоби уставлятися до обіду. Все заворушилося, як у комашні. На столах біля кухонь стояли рядами мисочки з юшкою та шматком мяса. Стрільці уставилися довгим гусаком та по черзі, оден за другим, брали обід. По обіді знову йшло все своїм порядком. Вечером запровадили нас на перший поверх до великої салі, в якій здовж попід стінами лежала солома. Ми полягали та зараз позасипляли, бо дуже були помучені дорогою.

На другий день вранці по сніданні пішли ми на вправи до Українського городу (Сокола-Батька).

Дня 23. серпня перенесли тернопільську сотню до кацапської бурси на Курковій вулиці. Тут „Тато” Чумак мав довгу промову, в якій між іншим згадував, що ворог вже заняв наші рідні сторони та приказав нам стерегтися, бо ми є у ворожому домі. Вороги можуть на нас чатувати. Кацапська бурса це великий чотириповерхо-

вий дім. На самій долині велика кухня. В противнім боці подвір'я, в малому дсмику була приміщена велика бібліотека, в якій були всякові кацапські книжки та газети. Подвір'я було обсажене розлогими акаціями. Всякі шафи, ліжка, столи та крісла були здебільшого поломані, вікна повибивані. Ціла будівля виглядала досить гарно, чимало рублив коштувала.”

Зі записника У. С. С. Якова Рудницького подаю покищо тільки це, що відноситься до нашої стрілецької мобілізації:

„Коли Австрія виповіла війну Сербії, стали Українці, організувати своїх добровольців, які мали йти під українською командою як опрічній корпус на війну за самостійну Україну. Для злуки всіх трьох українських партій в одну сильнішу організацію в так важній хвилі, утворили у Львові „Головну Українську Раду”, яка видала маніфест до українського народу зі зазивом до боротьби з царизмом. Для чистих військових справ засновано „Українську Боеву Управу”, яка давала прикази й вказівки для українського війська через своїх старшин.

Добровольців до „Українських Січових Стрільців” згол шувалося з к жним днем що раз т більше. Старшина не могла собі дати ради з удержанням. Вона стала дбати про військові легітимації для вибраних осіб, які мали виїхати в окремі повіти, щоби там оснувати „Повітові Управи”. Ці Управи мали збирати фонди й удержувати в себе

добровольців та покищо не відсилати до Львова. На місці мали й учитися вправ крісами та інших. Дуже важко було роздобути ці легітимації, бо військовість зразу чи не довіряла Українцям, чи занята війною не мала часу тим бавитися, бо з дня на день відкладала. Легітимації мали уповажняти до їзди залізницею на цілу Галичину всіми поїздами, що очевидно не було легко здобути. Вкінці таки У. Б. У. ввєднала сім легітимацій і мала надію дістати більше. Я був дома й коли зайшов у Жовкву, довідався, що наша стрілецька організація покликуює всіх членів у ряди. Я тоді навіть не попрощався з родичами й сього таки дня відіхав до Львова останнім поштовим поїздом. Після його ходили тільки військ ві поїзди. У Львові довідався я про деякі подробиці й нараз зажадали від мене стрілецької легітимації, бо призначили мене на організатора Стрільців у повіті: Жовква, Рава руська та Сокаль. Треба було ще ввєднати п твердження військової влади. На жаль, коли я вибирався з Вязової до Жовкви, я забув свою легітимацію і мені мусіли видати другу й прихатцем я мав відсвітлитися. Щойно по трьох днях затвердила військова влада мої документи і я мусів зараз відіхати. На дорогу дістав я від Боевої Управи двацять корон. Дня 5. серпня 1914. року гїїхав я зі Львова до Жовкви та приїхав туди на 11. годину вночі. Переночував я в товариша й на другий

день 10. серпня заснував я в Жовкві „Повітову Управу“, в якій склад увійшли: Василь Галапац, голова, Василь Саламаха, секретар, Микола Душинчук, скарбник і Теодор Лоза, інструктор. Загально можу сказати, що „Повітова Управа“ в Жовкві замало працювала в початкових днях для української справи. Рівночасно завязався тут „Комітет пань“, який збирав гроші, біля та інше. Опрічню подяку заслугують: Вп. Джусова (чи Джугова). Цюропайловичівна, Михайлишівна й Кордасевичева. Пані Джусова була така ласкава, що занялася дуже широко добровольцями, а спеціально мною. При цьому познакомився я на добре з паннами Боднарівними, а Степанія почувала до мене спеціальну товарискість.

Ц. К. Староство в Жовкві дуже заінтересувалося нашою організацією. У всьому пособляв мені найкраще комісар Рад. Військова місцева влада потвердила мою легітимацію і я міг без усяких перешкод працювати в повіті.

Драґони, коли побачили мене в однострою У. С. С., брали мене за німецького офіцера піхотинців і поздоровляли мене всюди.

Офіцери випитували мене про наших Стрільців, іратулювали мені та підносили оклики в честь України, Австрії та Німеччини. Зі Жовкви поїхав я до Вязової захотити молодців, щоби вступали в ряди У. С. С. Тут забарився я тільки оден день.

Мій батько виїхав „форшпаном” до Львова і я з ним навіть не попрощався. Мати дуже цим врадувалася, що я вернув. Сусіди казали мені, що вона дуже плакала, бо думала, що я більше вже не вернуся.

Дня 12. серпня покинув я своє рідне село. В Жовкві поладнав я ще деякі справи й виїхав до Рави руської, щоби й там заснувати „Повітову Управу”. Я всів до поїзду о 10. годині вечером і в ночі о 1. годині був я вже в Раві руській. Тут постановив на двірці подождати до ранку, а в день найду вже декого зі знакомих. На мое щастя застав я Василя Сідельника, організатора Равщини. Він сказав мені, що в Раві є вже „Повітова Управа” й просив мене, щоби я поміг йому через якийсь час збирати добровольців. Тому, що в Сокалі були вже тоді москалі, я згодився на пропозицію.

Він запровадив мене до свого житла і я змучений переночував тут спокійно. Рано збудив мене слуга біля 9. години. При сніданні пізнався я з панею Осипою Сідельниковою та її сестрою, Льонцею Микитівною. Пані Осипа—золото жінка.

Вона так мене присвоїла до себе й домашніх умов, що я почувався краще, як у себе дома. Її сестра Льонця так запанувала наді мною, що я не міг її в ніякий спосіб опертись. Ці спомини, які я виніс про неї, не затруться ніколи в моїй пам'яті. Серце мое хвилювалося з радощів коли,

глядив на неї. Тут у присутності цих двох дорогих для мене істот було мені, як у раї.

Коли пішла вістка по Равщині, що ми збираємо добровольців, зголошувалося їх що дня по кільканацять.

Щоби про наші діла освідомити ширший загаль, вибралися ми зі Сідельником до Угнова на другий день по мійому приїзді. Його дружина, коли побачила, що він їде зі мною, благала мене, щоби я його привіз назад цілого, що я мусів і приректи. Коли ми приїхали до Угнова, зараз же й загостили до Целевичів. Тут довідалися ми, що угнівські студенти вже готові кожної хвили відїхати. Ми порозліплювали на видних місцях маніфести, побалакали з добровольцями й назначили збірку на 4. годину по полудні, а самі пішли на обід.

При обіді чуємо в місті крик.

Вибігаємо з ресторану й бачимо великий переполох. Жиди тікають, не знати куди. Питаюся, що діється, ніхто не відповідає, тільки біжить, куди несуть очі. Вкінці надїйшов жандармі і сказав, що в Заставі, на стації в Угнові, є москалі. Переполох іще більший. Що діяти? Тікати досить соромно. До цього ми ще не узброєні. Біжимо на стацію жандармерії і бачимо, як сполченці йдуть проти москалів. На ставиці жадаємо військ і набоїв та кажемо, що йдемо на фронт разом із військом. Командант жандармерії каже, що крісів не має. Можемо щовно тоді їх взяти собі, коли

хтось з наших упав від ворожої кулі. Ми подякували за таку раду й вернули до Рави руської. Тут замітив я, що Сідельник великий „трус”. По дорозі до Рави зустрінули ми тов. Олексина, що їхав колесом до Сокаля. На другий день ми знова поїхали до Угнова, бо москалі втекли.

Вранці поїхав туди сам Сідельник, а я завернув по дорозі до Вербиці. Тут прочитав я маніфест про Стрільців і на другий день поїхало зі мною трьох добровольців, а тов. Микола Солодуха мав приїхати з останніми пізніше прямо до Львова. Коли виїздив із Вербиці, побачив я, як москалі палили Любичу камеральну й чути було гарматні стріли. В Раві руській було багато збігців з Любичі. Вони оповідали про варварства москалів. Хотів я побачити це, тому вибрався зі Сідельником до Любичі. Ми приїхали, однак за пізно, бо москалі зробили відворот. Вони знищили стацію, залізничий міст і більшу частину села. Одно цікаве: при вулиці Тараса Шевченка дома не спалені, бо офіцер, коли побачив „Діло” в учителя, заборонив палити це місце. Люде догадувалися, що він Українець. В божниці лежав на долівці вбитий жид, якого куля потрапила в серце. Коли жителі вернули, вмлівали з одчаю побачивши згарища. Ми вернули до Рави. Тут був великий переполох, бо москалі підходили на Раву від сторони Річки. На двірці великий рух. Потім знова все вертало до дому. Те саме повтарялося тричі.

Я постановив повернути до Жовкви й вислати перший відділ добровольців у Львів. З Рави забрав я цих, що були. Я остався в Жовкві. Тут застав я кільканайцять добровольців, що кватирували в будинку товариства „Віра”. „Повітова Управа” в одній кухні подбала про обід для Стрільців по 70 сотиків у день. Потім сторожика тов. „Віра” варила сама обіди за свої гроші. З Жовкви виїхав я до Львова зі сімнадцятьма добровольцями дня 18. серпня. Добровольці були в більшості зі Жовкви та з Винник. У Львові замітив я, що старшина із добровольцями має дуже багато праці. Було кілька касарень. Головна касарня в „Академічному Домі”. Я поладнав стрілецькі справи таї знову вернувся до Жовкви. Тут були вже втікачі зі Сокальщини й Равщини, які оповідали про страшні варварства москалів. Другий відділ Стрільців виїхав кілька день пізніше.

Виїзд назначено на 4. годину вранці. Жовківські пані й панночки обіцяли нас попрощати, однак о 10. годині я довідався, що вранці поїзд не відходить. Годі було дати вістку про те паням, а щоби не погнівалися, вранці о 4. годині я прийшов на дворець. Того дня заняли москалі Мости великі. Під Туринкою „наші” побили москалів і взяли сіля 300 людей в неволю та кілька гармат. Цьогож дня зустрінувся я з товаришем хорунжим Дмитром Горбачевським із 80. п. п. Він подарував мені російський кріс,

який здобув од москаля під Туринкою.

Вечером одіхав я з добровольцями військовим поїздом до Львова. На двірці сказав мені офіцер, що можна дістати багато російських крісів, тільки треба мати посвідку від „Боевої Управи“. На другий день я приїхав із посвідкою та крісів уже не було. Забрали їх до Львова. Я остався в Жовкві, щоби забрати останній відділ добровольців. Хотів іще вступити до Рази руської, однак там були вже москалі. У Львові застав я Сідельника. Незвичайно втішилася мною пані Осипа й Льонця. Завжди таки Льонця не була така до мене, як передше. Коли я відїздив до Жовкви, дістав я на пам'ятку два г'єрданці на шию і рожі, які буду держати до повороту з війни. В Жовкві покликали мене з крісом до стрілецьких ровів боронити міста. Польських легіонерів було біля сорок, між всіма я оден Український Січовий Стрелець. В окопах лежав я день і ніч. Коли я наговорив офіцерові, що в нас є своє військо і що я маю свій відділ і потрібно мене у Львові, він по довгих короводах відпустив мене. Я саме щойно відїхав, а вже на слідуєчий поїзд стріляли козаки. Станція Куликів цілком здемольована. У Львові на пероні тисячі народа. Кажуть, що у Винниках є вже москалі. На майдані перед двірцем це саме, що на пероні. Товпи народу тиснуться до дверей. Приходжу до „Боевої Управи“, а тут уже не має нікого.

Вертаю на дворець і бачу жидівського стрільця з крісом. Цей сказав мені, що капітан роздає кріси від ранених жовнярів. Прибігаю до його і дістаю три кріси. Тут побачив я тов. Чмолу та Степанівну. Вона постригла вже своє волосся та йде зі Стрільцями в бій. Від них довідуюся, що Стрільці виїхали до Стрия. З Чмолого поїхав я до Самбора. Там вправляв я новобранців”.

Шановний читач уже з вище поданого може виробити собі чи недокладний погляд, як переводилася в нас початкова мобілізація Українських Січових Стрільців у галицькій волості.

Під рукою маю ще справді доволі багато матеріялів, які освітлюють перші почини нашої військової організації, однак у суті вони сливе всі не дають нічого вже нового.

Черга тепер на сам Львів, який був центром усього стрілецького руху.

Загальну мобілізацію в Австрії оповіщено 31. липня 1914. року. В справі мобілізації Українських Січових Стрільців був у намісника Др. Кость Левицький. Намісник мав йому сказати, що Відень ставиться негативно до нашої стрілецької акції.

Намісник додав для успокоєння української суспільності, що австрійська влада зарядить таксамо розв'язання польської мілітарної організації та поконфіскує їй усяку зброю.

По деяких торгуваннях Відень вкінці дав дозвіл на організацію У. С. С. На цій підставі візвали до діла офіцерів Українців, які були під рукою. Зі Золочева покликано негайно радника суду Теодора Рожанковського, резервового поручника 1. полку артилерії.

Дня 2. серпня відбулося засідання „Головної Української Ради“. Через відсутність Д-ра Костя Левицького, засіданням проводив пок. Михайло Павлик.

Дискусія ішла про оповіщення маніфесту Ради. Предсідник заявив тоді, що будемо організувати Стрільців, а займуться цим ділом присутні українські офіцери. З військових брали участь у цьому засіданню поручники, Степан Шухевич, Теодор Рожанковський, Михайло Волошин та вістун Катамай. Д-ра К. Трильовського не було.

Засідання Ради скінчилося о 9. годині вечером. Потім радили військові до 1. години в ночі з проф. Боберським про всякі приготування. На цій нараді був дивний настрій. Замітили тоді, що для організації Стрільців немає покищо ні грошей, ні відповідної кількості старшин, ні одностроїв, ні зброї, навіть військових підручників. Народа відбувалася над найпримітивнішими питаннями військової організації. Придумували над цим, як і де збирати українську молодіж, в які вбрати її однострої, які функції приділити старшині в книжковій інформациі, відкіля взяти тої старшини,

коли на оден полк треба найменше шістьдесять офіцерів. Вкінці постановлено все це приготувати як найскоріше. Катамай подав до відома, що має маленьку бібліотеку з військових підручників. Треба було зайнятися перекладанням німецьких військових термінів. Цеї праці піднявся Др. Волошин і виконав її на означений час. Військова рада мала на другий день, до вечірнього засідання Головної Української Ради зорганізувати генеральний штаб У. С. С. та предложити їй до затвердження особистий склад. В тій цілі зійшлася на слідуочий день, дня 3. серпня знову на наради вся військова колегія та запросила ще до себе десятника 30. полку піх. Михайла Ієника. На цій нараді виринула вже квестія начального вождя У. С. С., бо військова австрійська влада зажадала від Головної Української Ради, щоби до пертрактації прислала якогось учителя, на всякий випадок тільки офіцера. Цю гідність пропонували найстаршому віком, послові Т. Рожанковському. Він однак відказувався від неї і заявив, що мало ще відомий українській суспільності та не має відповідних кваліфікацій на самостійного вождя оперуючого війська. Мимо цієї заяви Головна Українська Рада на внесення провізоричного генерального штабу таки покликала й затвердила начальником У. С. С. Теодора Рожанковського.

З Відня приїхали вже Др. Кость Левицький та Др. Кирило Трильовський. Ще

перед засіданням заявив Др. Трильовський, що був у міністерстві та має великі приречення відносно організації У. С. С. З Віля приїде в цій справі окремий делегат. Др. Кирило Трильовський застерігався, щоби без його порозуміння не робити нічого, бо він од десяти літ працював над приготуванням стрілецького руху.

На засіданні зажадав начальник Теодор Рожанковський від Дра Трильовського, чи він признає компетенцію Головної Української Ради в справах стрілецтва. Др. Трильовський зажадав одложення засідання до завтраго, щоби в тій справі порозумітися зі своїми партійними товаришами. Засідання відложено. Генеральний штаб У. С. С. має зійтися вранці в редакції „Ілюстрованої України“. Туди прийшов і Др. Трильовський. Катамай заявив усім іще перед його приходом, що він радив із ним дуже довго ще вчора над цим, як перевести організацію штабу. Прийшли вони до висновку, що треба розширити Управу У. С. С. до числа восьми осіб і поділити її на дві часті: воєнно-технічну й адміністраційно-політичну. Провідником у другій часті мавби бути Др. Трильовський. З партійних зглядів заступником Трильовського у військово-технічній часті мавби бути Катамай. Зібрані прийняли цю пропозицію. Назву „Генеральний Штаб У. С. С.“ на відозвах сконфіскувала державна прокуратура. Штаб поділено на дві часті: „Комітет акції“ та „Комітет організа-

ції“. Замість назви „Генеральний штаб“ прийняли нову назву для обох частей „Боева Управа“. По словам Дра Трильовського у львівській команді, „Комітет акції“ мавби відповідати „Генеральному штабові“, а „Комітет організації“ — „Міністерству війни“.

„Головна Українська Рада“ зібралася о годині одинадцятій перед полуднем і прийняла до відома уконституування „Боевої Управи“. Між цим явився Др. Л. Цегельський і виступив зі закидом, що Головна Рада не влічила до „Боевої Управи“ професора Івана Боберського. Др. К. Трильовський був дуже противний цьому. Суперечка тревала біля три години. Вкінці прийшло до згоди. До „Боевої Управи“ прийняли проф. І. Боберського, а для партійної рівноваги ще й Володимира Темницького. Тепер „Боева Управа“ складалася з десяти осіб. До „Комітету акції“ увійшли: Теодор Рожанковський, його заступник Катамай та члени: Др. Волошин, Дмитро Вітовський та Генік — до „Комітету організації“: Др. Кирило Трильовський, Др. С. Шухевич його заступник та члени: Іван Боберський, В. Темницький та Бірецький.

Теодор Рожанковський заявив тоді на Раді, що приймає тимчасово поручені йому обовязки, доки не намітять іншого начальника.

Вже тоді згадували деякі про директора рогатинської гімназії Михайла Галуцького.

На цій Раді прийняли таксамо після довшої дискусії назву „Українські Січові Стрільці” проти волі проф. І Боберського, який обстоював назву „Українські добровольці”.

В ночі перед засіданням Ради приїхав до Львова з міністерства закордонних справ конзуль Др. Урбас.

По засіданні пішов начальник Т. Рожанковський з Дром К. Трильовським до Корпусної Команди, щоби їй представитися. Тут запровадили їх до шефа корпусного штабу, полковника Рімля. Цей відслав обох до референта, капітана Відеріна, який заявив, що нашу справу реферує тільки провізсрично й записав усі наші домагання в справі організації та виєквіпування У. С. С.

Др. К. Трильовський пішов мабуть шукати за Урбасом, а начальник У. С. С. Т. Рожанковський поїхав до нашого Митрополита графа Андрія Шептицького, куди запрошено його на третю годину пополудні. Тут застав начальник У. С. С. Дра Костя Левицького, Дра Евгена Петрушевича, Дра Л. Цегельського, проф. І. Боберського, Дра М. Волошина, о. ректора сем. Боцяна й здається також проф. Ю. Романчука, ред. В. Панейка, Дра Рудницького, радника Кивелюка та самого Урбаса.

Були це, здається, інформаційні сходи, а може спеціально для Урбаса. Сам Урбас, чоловік іще молодий, біля 36 років,

симпатичний блондин, дуже гладкий в поведенні та дещо ознакчений з нашим становищем й історією України.

Всі питали начальника Рожанковського, як одбулася перша конференція в корпусній команді. Цей відповів, що там не має ще навіть постійного референта. На це сказав конзуль Урбас: „Це нічого! Завтра підемо туди разом!”

Почалися розмови про наше стрілецтво. Урбас заявив, що австрійська влада привязує велику політичну вагу до його, тому кладе за конечну умову національну ношу, національний прапор і музику з національними аріями. Це тому так, щоби У. С. С. вже своєю появою робили вражіння на українське населення в царській Росії.

Начальник Т. Рожанковський згодився на ці пропозиції. Рівночасно поставив їй такі реальні вимоги: 1) узброєння У. С. С. найкращими крісами 2) харчування доставитимуть У. С. С. з інтендантури австрійської армії 3) приділення військових санітарів із лікарями й усякою лікарською поміччю.

На це відповів Урбас, що всі домагання справедливі та що він має від влади таку повновласть, що все це полагодить як найкраще.

Начальник Т. Рожанковський замітив з натиском, що він кладе найбільшу увагу на зброю. Ідейний запал добровольців на

його думку мігби ослабнути, колиби вони побачили, що їх екіпується поганіше, як звичайну армію.

Урбас запевнив начальника У. С. С., що коли не дістанемо мексиканських манліхерів, то бодай, пруські мавзери. При цій нагоді запитали ще Урбаса про засадниче становище австрійської влади в українській справі на будуче. Замітили деякі таксамо, що Поляки надіються відбудування Польщі. На це відповіз Урбас, що не має ніякого уповноваження в цій справі й навіть приватно про це не знає нічого. Він тільки запевнює Українців, що у Відні ніхто не думає про відбудову Польщі.

Чейже Австро-Угорщина не провадить війни, щоби тратити провінцію, яка малаби ввійти в склад Судучої Польщі.

Загально всі підносили ще справу українського університету. Всі домагалися, щоби влада бодай тепер оповістила, що справа українського університету буде рішучо вирішена.

На те заявив Урбас, що цього тепер зробити не можна, бо на вні виглядалоби воно на зеднування невдоволених Українців в Австрії, а тут саме йде діло про те, щоби на вні виступити суцільно. Урбас думає, що справа українського університету в дійсності так якби вже й порішена корисно для Українців.

Присутні обміркували ще інші справи. Була мова про переслідування Українців з боку галицьких Поляків, про процес Бендасюка та русофілство.

Урбас заявив при цьому, що колиби влада підпомагала Українців, то ця війна вибухнулаби вже о яких десять років скріше.

Митрополит Андрій забирав голос в справі самостійної української держави та з великим запалом порушив інші питання.

Сходини скінчилися пізним вечером,

На другий день зійшлися Др. К. Трильовський та начальник Т. Рожанковський після умови о дев'ятій годині вранці перед корпусною командою. Туди Др. Трильовський надіхав з Урбасом, якого представив нач. Рожанковському й назвав Др. Єгером. Др. К. Трильовський не знав іще про це, що нач. Рожанковський познакомився вже раніше з Урбасом.

Можливо, що Урбас представився Дру Трильовському як Єгер, щоби не виступати отверто, або Др. Трильовський не дочув при першій стрічі справжньої назви Урбаса.

У трійку пішли тепер до капітана Бергера, молодого чоловіка, який був уже справжнім референтом українських справ по Відеріні. Цей спитав про українські до-

магання. Урбас заявив, що пішле телеграму до міністерства у Відні, а коли прийде відповідь, поладнає все як слід. Поставлено тоді й вимогу, щоби видали повчення ц. к. Староствам, щоби не спинювали організації У. С. С., щоби видали леґітимації до виїзду на провінцію в організаційних цілях і щоби стягнули з правильної армії українських офіцирів.

Тоді заявив Берґер, що негайно австрійський генеральний штаб звільнить сто українських старшин, коли тільки „Боева Управа” подасть їх списки та полки.

Однак годі було так скоро розвідатися про поодинокі полки, в яких служили офіцири Українці. Через це звільнено всього біля п'ятнайцять наших людей.

Розмова з Берґером відбулася дня 4. серпня. З того часу до половини серпня, начальник Рожанковський ходив що дня до корпусної команди з питаннями, чи прийшла вже відповідь на наші домагання, які Урбас вислав до Відня телеграфічно. Тут заєдно відповідали, що відповіді не має. Таке проволікання денервувало всіх старшин і стрільців, які добачували в цьому ознаку недостачі довіря до Українців.

Рівночасно почали надходити вісті з воєнного терену, які впевняли у нас цьому, що австрійська армія піде на Велику Україну. Тому саме й бажали Українці чим скоріше виступити активно. До того ще

Поляки доносили вже про успіхи своїх леґіонерів. Доходили вже вісті й про це, що австрійське військо заняло Почаїв.

А в нас не було ще нічого зорганізованого, окроми малого відділу Чмоли в Гаях біля Львова.

Приходили таксамо чутки й про це, що австрійська влада взагалі не дозволить нам ні на яку організацію.

Діло псували ще всякі одиниці, які мабуть в тій цілі, щоби вибитися на „верх”, на власну руку почали вести переговори з делегатом міністерства та втаємничувати його в наші партійні, гурткові й особисті роздори. В тім часі захворів Др. К. Трильовський. Загально казали, що ця недуга (жолудка) не була така велика, щоби Др. К. Трильовський не міг взагалі займатися справами „Боевої Управи”. Дехто був і цієї думки, що Дра Трильовського окроми хвороби спонукувало оставати в ліжку й це, що в „Боевій Управі” не було ладу й що організація станула на мертвій точці. Грошей в касі було дуже обмаль. Др. Кость Левицький та Др. К. Трильовський одержали всього по 10.000 корон і вони скоро розійшлися. Становище було справді важке. Приходили щораз нові люде, яких треба було вдягати й прохарчовувати. В тім часі „Комітет акції” робив уже свою роботу. Робив він вправи, давав виклади, друкував показчики, організував сотні, робив списи, збирав матеріали до головної книги та инше.

Др. Кость Левицький звернувся до начальника Рожанковського, щоби попровадив відділ У. С. С. на Почаїв. Начальник відмовився, бо взагалі готового до походу відділу ще не було. Сотня Чмоли в Гаях мала старі „карабінки” Кропачка без амуніції та була без ніякого виеквіпування.

Цей самої думки, що Др. Кость Левицький, були й Др. Л. Цегельський, Др. Степан Баран та інші, які не розумілися на військових справах і не мали йти на фронт. Поміж начальником Рожанковським із його штабом та нашими політиками повставали чималі непорозуміння. Суперечки були іноді дуже гострі й стали переходити навіть в особисті напади. Деякі політики на закиди відповідали, що вони досить уже зробили, коли підписали маніфести, за який же їх од Москалів шибениця! В неділю, дня 9. серпня 1914. р. начальник У. С. С. Рожанковський одержав од капітана Бергера в корпусній команді приказ шефа штабу Рімля до магазину зброї, щоби видали У. С. С. тисячу старих крісів „верндлів”. Наш начальник вагався взяти цей приказ та заявив, що про таку постанову „Боевої Управи”, ні нашої національної влади нічого не знає та що це противиться приреченню делегата міністерства й було би дуже некорисне для організації У. С. С. Бергер, чоловік вирозумілий, признав слухність начальникові Рожанковському.

4*)

Він дивувався як це могло статися, що конзуль Урбас зажадав видачі такого приказу в порозумінні з українськими представниками. Начальник Рожанковський догадався, що в цьому була рука тих наших неодвічальних за технічне переводження акції політиків, які кричали, що можна з патиками й граблями йти на москалів. Мимо цього, що рівночасно видавали тоді Полякам „манліхери”, вони згодилися без розуміння з начальником У. С. С. на видачу „верндлів”. А ці старі кріси перед десятками літ усунено вже в Австрії, були вони дуже тяжкі, однострільні, величезного калібру, з оловяною кулею, без сталеві охорони.

Коли начальник У. С. С. вернув податований цю несподіванкою до „Боевої Управи”, застав тут записку від О. Степанівної. Др. Лунів переказує, щоби начальник негайно зголосився у капітана Бергера.

З цього можна догадуватися, що Др. Лунів, секретар „Еміграційного Товариства” належав таксамо до того гуртка людей, які вважали себе управненими рішати про технічну сторону акції.

Мимоходом згадаємо, що Др. Лунів ходив по Львові в стрілецькій одчострою, з револьвером та торбою на військовій карти. До У. С. С. не вписався і не ходив на вправи.

Казали таксамо, що й шеф „Еміграційного Бюро” о. Фоліс належить до вище згаданого гуртка людей.

Він опісля їздив навіть до посла Тимка Старуха, щоби зеднати його на начальника вождя У. С. С., очевидно без ніякого уповноваження.

Начальник Рожанковський тогож дня пополудні зустрівся з Д-ром Лунівом у каварні „Варшава”, де мала відбутися на рада з Урбасом.

В розмові з начальником заявив Др. Лунів, що вже в стрілецькі справи не буде мішатися, за які не може брати на себе відповідальності.

Надійшов Урбас. В розмові з ним начальник пересвідчився що до його Урбас уже упереджений. Він поводився цілком інакше, як раніше.

В справі „верндлів” інтерпелював начальника Рожанковський і Дра Костя Левицького. Цей заявив начальникові, що мусів згодитися на „верндлі” тому, бо Урбас сказав йому, що й Поляки беруть „верндлі” Українці, після його думки, повинні брати тим більше, що вже „готові до походу”...

Тоді спитав начальник Д-ра Левицького, чи бачив коли „верндлі”.

Др. Левицький пояснив, що це тільки на пробу.

Начальникові, годі було пояснювати Дру Левицькому, що не треба вводити ба

ламуцтва зі зброєю іншої системи, бо на виобразування стрільців і так часу обмаль.

Начальник слідуячого дня мусів таки взяти цих тисячу „верндлів”, які були до того ще й без ременів.

Хлопці мусіли носити їх на шнурках. Уже при роздачі можна було замітити велике негодування. Стрільці з легковажанням одзивалися:

— З таким крісом на лови, не на москаля!

Пізніше в Горонді кидали їх на гній і нищили ці кріси. За те на фронті за „манліхери” з власних ощадностей платили австріякам відступного розмірно дуже високі ціни.

Конфлікти й суперечки не переводилися і дальше. За кілька днів начальник Рожанковський випадком довідався від Юліяна Бачинського в ресторані Найсарка біля десятої години у вечері, що У. С. С. ще цієї ночі йдуть у похід на Каменець Подільський. Юліян Бачинський іратулював із цього приводу начальникові та прохав о тайну. Він оправдувався тим, що годі не сказати про це своїй людині, яка й так уже знає про ці важні справи.

Доволі комічне було воно, а й прикре для самого начальника Рожанковського, що поза його плечима виходили такі важні постанови.

Цей похід порішили вище згадані вже

одиноці в „Народній Гостинниці” при участі „Еміграційного Бюро” та Урбаса. На сходинах запрохали й військових людей, по їх думці більше відповідних од начальника Рожанковського.

В дійсності цей похід цілком не відбувся, бо в озброєнні У. С. С., окрім тисячі „веридлів” на шнурках, не наступила ніяка зміна.

Зі згаданих сходин Др. Володимир Загайкевич винісся тихцем, а Др. Волошин, Вітовський, Дідушок та Клим Гутковський відмовилися і подавали ці самі причини й аргументи, що й начальник Рожанковський. Др. Урбас мав пояснювати на цих сходинах із таємною міною, що він має цілком певні відомості з Генерального штабу, що російські війська звільнили Камень Подільський. „Українські Січові Стрільці” малиби виконати тільки політичну місію, подібну, як польські леґіонери в королівстві. У. С. С. мужуть іти туди навіть без зброї.

З цього буде ясно кожному військовому, що таке підприємство з кількома сотками неозброєних і не вишколених хлопців проти твердині, хочби й слабо обсадженої військом, булоби божевіллям.

Очевидно, що з національного боку такий похід був дуже а дуже приманчивий та пожаданий.

Коли на цих сходинах у „Народній Гостинниці” Др. Волошин заявив, що без розуміння з начальником Рожанковським на цю пропозицію не може згодитися, Др. Урбас сказав таке:

— З ним не можна зачинати нічого, бо той буде робити труднощі!” Під слогем „труднощі” делегат міністерства розумів домагання начальника У. С. С.

Очевидно, все це було під впливом наших цивільних „стратегів”. А звісно було вже ширшій громаді, що той сам делегат на початку сам дав приречення відносно виеквіпування наших стрільців.

День, чи два дні передше, при зустрічі з начальником У. С. С., біля житла Дра Костя Левицького, тойже делегат міністерства заявив, що У. С. С. повинні до кількох днів вирушити на фронт. Рівночасно спитався він, що робиться? Начальник відповів, що організація У. С. С. поступає скоро вперед та що добровольців є вже чимало у Львові й на провінції. Через недостатку приречених крісів ідуть вправи покищо в пішій муштрі й у хватах кріса. За те ні полевої служби, ні стріляння вчити не можна. Через це саме початок акції У. С. С. залежить тільки від сповнення приречень, які дала австрійська влада.

Того самого вечера відбулася нарада в прияві Дра Костя Левицького та Дра Л. Цегельського з начальником Т. Рожанков-

ським, щоби докладно обміркувати його догадання. На нараді був і делегат міністерства Урбас. Він не був уже тоді такий чмененький, ні такий податливенький, як на першій конференції в митрополита графа Андрія Шептицького.

Др. Кость Левицький та Др. Л. Цегельський робили тоді на начальника У. С. С. нетаємний натиск для уступок, хоча він не підносив ніяких нових умов. Начальник домагався тільки конкретної відповіді на відому вже телеграму до Відня.

Можна сміло догадуватися, що деякі непокликані організатори У. С. С. доносили й нашому Митрополитові, що начальник Т. Рожанковський робить „труднощі“ в організації У. С. С.

Митрополит гр. А. Шептицький покликав до себе нашого начальника й провів з ним на дискусії про організацію У. С. С. довший час, а саме від 7. години вечером до 1. години в ночі. Митрополит, бувший сфідир, розумів дуже добре всі труднощі в організації У. С. С. Він не обстоював при цьому, щоби робити якісь „уступки“ в організації й дуже щиро інтересувався справою. Він наче бажав пересвідчити начальника, що наш наступ конечний, в чому й начальник не мав найменших сумнівів.

Всі ці події пересвідчили начальника У. С. С. Теодора Рожанковського в цьому, що він повинен уступити, щоби в цей спосіб усунути всякі спори та непорозуміння.

На засіданні „Головної Української Ради“ дня 9. серпня 1914. р. була гостра суперечка начальника У. С. С. з Дром Л. Цегельським. Начальник в імені „Босвої Управи“ рішучо запротестував проти цього, щоби посторонні люде вмішувалися у військові справи.

Рівночасно вніс він свою резигнацію з начальства У. С. С. При цьому заявив, що коли Головна Рада не прийме його резигнації, він негайно поверне до свого полку. Колиж Головна Рада прийме резигнацію, начальник останеться на своєму становищі, доки не покличуть іншого начальника У. С. С.

Такі відносини дуже погано впливали й на тих старшин, що їх звільнено з австрійської армії для організації У. С. С.

Під усякими, іноді цілком безосновними претекстами, вони зголошувалися до начальника У. С. С. Т. Рожанковського з тим, що бажать вертати до своїх полків.

Для повнішої характеристики тодішніх відносин наведемо й такі факти: сотник Осип Семенюк посперечався підчас вправ зі старшиною Кучабським. Ця суперечка вистарчала, щоби зголоситися у начальника У. С. С. з бажанням вертати назад до свого полку в австрійській армії. Подібне діло було й з Дром Володимиром Загайкевичем та іншими.

Головна Українська Рада прийняла у-

ступлення начальника У. С. С. Теодора Рожанковського.

Рівночасно начальник вислав ще дві телеграми в порозумінні з Корпусною Командою у Львові до Золочева, щоби звільнили з австрійської армії для організації У. С. С. директора української гімназії в Рогатині, Михайла Галущинського. Коли на ці телеграми не було ніякої відповіді, начальник Рожанковський вислав із письменим наказом Корпусної Команди Дра Степана Шухевича до Золочева, де служив Михайло Галущинський.

На цю особисту інтервенцію приділено дир. Михайла Галущинського до У. С. С.

При цьому виявилось, що обі попередні телеграми не дали ніяких наслідків тому, що командант кадри в Золочеві застрілювався.

Головна Українська Рада вислала до Відня Дра Костя Левицького. В часі його несприятливості покликали Теодора Рожанковського до шефа Корпусного штабу полковника Рімля рівночасно з польськими представниками, підполковником Фялковським й адвокатом Дром Лісевичем. Було це написано на однім службовім листку, хоч зі згаданими польськими представниками Т. Рожанковському не довелося зустрітись в корпуснім штабі.

Полковник Рімель привів Рожанковського дуже чемно. Вже в дорозі до коман-

ти Рімля капітан Бергер відчитав Рожанковському постанову найвищої полевої команди, що У. С. С. мусять носити на раменах жовто-чорну перепаску, щоби мати права комбатантів. Таксамо мусять зложити й присягу, бо австро-угорська армія не згодиться на існування біля неї независимих оперуючих частин. Зміст цієї постанови переказав Рожанковському й Рімель. Він заявив, що відповіді відносно присяги не вимагає зараз і поясняв, що її не треба боятися. За те У. С. С. по присязі дістануть генерала або якогось вищого офіціра зі штабу до помочі, все потрібне для війська тай цілком ПОЧЕСНЕ завдання.

Рімель зажадав відповіді на письмі й пояснив, що організація У. С. С. має наступити на основі статута після цісарського патенту з 22. VIII. 1851. р. Д. д. з. ч. 191.

Начальник Рожанковський сказав на це, що відносно присяги не буде сливе ніяких перешкод а відновить прийде за кілька днів. коли тільки верне з Відня голова Української Ради, Др. Кость Левицький.

Начальник Рожанковський виконував чинности серед вище описаних умов до 18. VIII. 1914. р.

До останку не мав він певності, чи австрійська влада дасть засоби, потрібні для організації та акції У. С. С. Обіцянки Урбаса вважав він тільки як заохоту до спро-

вокування української акції без ніякого зобов'язання з боку австрійської влади*).

В другій половині серпня 1914. року приїхав до Львова полк вник Молік. Міністерство війни поручило йому верховну владу над нашим Січовим Військом. Він знав квартиру у французській гостинниці. Василя Дзюковського призначено на його ординанса. Полк. Молік був людиною лагідної вдачі, до У. С. С. відносився прихильно. З великою повагою говорив він про нашого Митрополита А. Шептицького, якого відвідав за два дні по своїм приїзді.

В середу, дня 25. серпня 1914. р. стояла на дворі дуже гарна погода. Українські Січові Стрільці дістали наказ виходити на вправи на „Кайзервальд“. Тут уставилися сотні одна по другій. Сотники лічили своїх людей, рівнали, порядкували. Четарі давали звіти сотникам, сотники курінним отаманам а курінні полковники. Всі ожидали нетерпеливо делегата міністерства війни, полковника Моліка. Вкінці наш полковник закомандував: „Позір! В право глянь!“

Відбувається перегляд наших сотень. Бачимо тут й організатора „Січей“ Дра Кирила Трильовського. Записують тих добровольців, які являлися або за малі, або за слабі з вигляду. Вони мали

*) Матеріяли до історії У. С. С. ч. 26. Опис очевидців із інтелігенції.

на другий день покинути стрілецькі ряди. Сливе всім цим записаним важкий сум наляг на душу.

Начальником У. С. С. був уже тоді дир. Михайло Галуциньський. Полковник Молік висказувався про У. С. С. з признанням та похвалою.

Того самого дня під вечір зробився у Львові рух і метушня. Хтось пустив чутку, що москалі вже під Львовом.

Під напором російської армії австрійське військо подавалося взад, а рева армат і бій, що горів під Винниками, чути було до Львова. Міські крамниці позамикали. Жиди вайкали й бігали по місті. До міста тікали з передмістя й недалекох сіл цілі валки людей. За військовою та цивільною владою, за обозами й недобитками, що опускали Львів, виїжджала тисячна людність. Над Львовом висів страшний меч Дамокля, який за кілька день опісля впав на голови наляканого населення.

Лискавкою рознеслася чутка по Львові, що на личаківській рогатці показалися козацькі патрулі. Чутка ця залярмувала все місто. Все військо та У. С. С. вівзвали на воєнне поготівля. Усім Стрільцям роздали старі вердлівські кріси. Хлопці називали їх „вендлями“ а то й „венглями“. Додали ще по 60 набоїв та довгі, старі штики. Усі сотні дістали наказ зібратися на майдані перед Академічним Домом. Дивний був вид

стрілецької сотні так примітивно узброєної, яка посувалася тінистими алеями езуїцького парку. Місяць плив повагом і легенько по звіздяному блакитному небі. Ясні зорі сяли золотими самоцвітами й капали нерідко метеори. Окутані чарівним сяйвом місячного світла, мов сріблом сяли хрести Святоюрського Храму. Ясно лицали криші кам'яниць і вікна людського житла. На стінах домів і по дорогах легко гоїдалися тіні галуззя, яким хитав теплий вітер.

До пізної ночі просиділи У. С. С. на майдані Академічного Дому в поготові. Одні думали про родинні сторони, про бої та недалекий виїзд зі Львова, другі жартували та наче сперечалися. Ішли веселі балачки про відвагу четаря Гнатюка...

Над ранком Львів дещо успокоївся.

Утомлені У. С. С. поклялися на відпочинок, де хто хотів. Спали твердим сном до пятої години ранку.

Під цей час вернула до Львова сотня Чмоли з Гаїв.

Про неї так оповідає Тарас Гладилевич*):

*) Тарас Іван Андрій Гладилевич род. 23. липня 1899. р. в Самборі. Син урядника скарбової дирекції. Мати Німка з Турвинії, Фріда з Ляйерів. В Тараса двох братів і п'ять сестер. Він п'ятий з ряду. Скінчив чотири гімназ. клас. Блондин, очі ясно сині, спокійної вдачі. До У. С. С. вступив 3. серпня 1914. р. за дозволом батька.

„Я вписався до У. С. С. зі самого початку як 15-тий з ряду, дня 3. серпня 1914. р. Зараз на другий день пішов я до стрілецької касарні (була тоді тільки одна в Академічному Домі), щоби привикати до військового життя. Мої родичі живуть у Львові й вони не противилися тому. Я дістав у касарні ліжку й був там цілий тиждень. На вправи ходив на „Кайзервальд“. Коли приїхало з провінції більше стрільців, поділив нас курінний отаман Дмитро Вітовський на більше сотень, з яких одна пішла до Гаїв, біля три милі від Львова. До цієї сотні приділили й мене. Нашим сотником був Чмола. Там ми вправляли через п'ять днів а мешкали в школі. Весь час було чути гарматні стріли від сторони Перемишлян. Ми мали вже кріси „верндлі“ й по двацять патронів та нетерпеливо ожидали мскалів і Ситви з ними.

В Гаїях було дуже приємно. Була гарна погода. Наша старшина була до нас добра хоч і гостра. Людність села пособляла нам і даром давала молово, яйця, масло та всячину. Спершу кріс був для мене дещо за тяжкий, однак я скоро привик до його.

Четвертого дня заалярмували нас тирольські стрільці, що тікали від Перемишлян. Наш сотник негайно вислав щість полевих сторожей по шість стрільців у напрямі Перемишлян. В одній з них був і я. Зголосився я добровільно, бо я вчився стріляти ще заки вступив до У. С. С. Провід-

ником моєї стежі був четар Іван Тучапський, що від трьох років належав у Львові до У. С. С. Моя стежа пішла на полудне. Вийшли ми о 10-тій годині в ночі. Пів милі від Гаїв ми задержалися та лежали спокійно на полі біля дороги.

По півночі побачили ми сильне світло рефлектора з боку Перемишлян. Таксамо й гук армат не вгавав ні на хвилю, В напрямі до Винник летів літак, що ми зміркували по його гуркоті, коли підлетів ближче до нас. Рефлектор освітив його знову й за кілька хвилин почули ми стріляння скоростріла, яке тревало біля п'ятнадцять хвилин. Літак зближився так дуже до нас, що ми чули, як поцілили його. Кулі скоростріла задзвеніли в горі по залізі. Зараз і наступила в літаку експлозія і через яких п'ять хвилин бачили ми, як він у світлі рефлектора падав на землю. Рефлектор освічував його на дуже короткий час, у перервах біля десяти хвилин. Літак упав на яких 2000 метрів од нас, за роствільною тирольських стрільців. Од них ми довідалися, що його через похибку зістрілили таки свої.

Так лежали ми до третьої години ранку. Вже сіріло на дворі. Втім почули ми стріли, один по другім, може з п'ятнадцять, у дуже близькій віддалі. Четар вислав негайно одного з нас (я всіх не знав ще по назві), щоби доніс про це сотникам. Він вернув за півтора години й сказав, що це

одна з наших стеж, що йшла на схід од нас, перестрілювалася з козацькою стежею. Було це під якимось лісом. Наслідок стрілянини нашої стежі був цей, що оден з козацьких коней утік без іздця в поле, а козаки втекли до ліса.

Ми вернули до Гаїв о годині шестій ранку. Тут застали ми вправи наших товаришів. Було вже по сніданні. Мої товариші дуже тішились цим, що наша сотня перша стала до бою з москалями.

Весь день знову чути було гук армат, а все значно ближче. Через весь час із успіхом через Гаї переїздив обоз у напрямі до Львова.

Везли дуже багато ранених, головню тирольських стрільців.

Біля 11-тої години в ночі дістали ми наказ од австрійського капітана, що надіхав із двома іншими офіцерами зі сторони Перемишлян, негайно вертати до Львова. Зарядили поготівля. Стягнули дві наші стежі з полудневого сходу й за годину покинули ми Гаї та пішли до Львова.

По дорозі у Винниках найняли ми підводи, з якими наш харчевий старшина Осип Навроцький, ще зі шістьма товаришами вернув до Гаїв, щоби забрати харчі. Зразу не забрали ми харчів тому, бо наш сотник не бажав у ночі підчас поготівля конопадити села в пошукуванні за підводами. Осип Навроцький оловідав потім, що застав у

Гаях людей, які зібралися біля церкви та плакали за нами. Навроцький виїхав із Гаїв пів до першої в полудне, а о другій годині були вже там козацькі стежі. Про це сповістили нас утікачі за Винниками. В Гаях москалі взяли в неволю всю станицю австрійської жандармерії.

До Львова прийшли ми біля третьої години пополудні й зайшли до Академічного Дому. Тут застали ми наших стрільців у поготівлі. Було тут дві сотні, які прийняли нашу з великою радістю. У Львові рознеслася вістка, що нашу сотню захопили вже москалі. Коли ми оповіли, що одна з наших стеж перестрілювалася з москалями, наші товариші ще більше радувалися і розпитували про подробиці.

Я не мав змоги піти до дому попрощатися з родичами, бо всі стрільці мусіли бути в поготівлі. Вечером одпровадили нас до бурси Українського Педагогічного Товариства при вулиці Хшановської, а все були в поготівлі.

О третій годині вийшли ми на дворець, де ждали вже інші сотні.

Тут уставили нас четами, казали скинути клунки, а кріси зложити в кізлі. Від сходу весь час було чути гук армат.*)

*) Матеріали до історії У. С. С. ч. 28. Описи очевидців із інтелігенції.

Над містом літали австрійські літаки, оглядали позиції.

День нашого виїзду до Стрия, 28. серпня 1914. р. був дуже погідний та гарячий. Стрільці заняли товарні вагони, старшини розмістилися в звичайних, особових возах.

Тут і трапилася мала приклячка.

Курінний отаман ніяк не хотів дозволити на виїзд зі стрільцями Олені Степанівної та Дмитерківної. Між ним і Чмолою прийшло з цього приводу до гострої суперечки.

Наслідком цього виступили з наших рядів обі стрілиці й сотник Чмола. Біля осьмої години ранку наш поїзд рушив до Стрия. Загомоніли сливе у всіх возах наші милозвучні пісні. По дорозі стрічали ми всякі відділи австрійського війська, що тягнули в спеку до бсерві лінії. Мадярські частини витали нас своїм „Елені!“ Ми відгукувалися цим самим словом, котяй зразу й не всі розуміли його. Курінний отаман Др. Волошин був завжди бодрий духом, розмовляв весело зі всіми старшинами та вгошував нас коняком, вином і закускою. Я заприятелював зі сотником Устіяновичем, якого вже тоді всі стрільці прозвали „вуйком“. Мав він довшу бороду, був привтною вдачі й дстепний. Раніше чув я про його, що він був урядником „Дністра“ та схилявся до москвофілів... Та коли побачився з ним в рядах У. С. С., набрав я до його відразу спеціальної симпатії. Не розлучався я з

ним через цілу дорогу й у Стрию держався разом, аж доки не післали мене в службу до Синевідська та до Скольного.

В Стрию були ми на полудне. Тут привитала нас січова орхестра. З нею машерували ми через місто й опинилися на майдані, де було вже чимало січового братцтва. Тут на високих жердках маяли жовто-блакитні прапори. По кутах стояли великі-шатра, а по середині майдану, у великих казанах варили наші дівчата обід та ліпили немаленькі вареники... У. С. С. Василь Баран згадує про ці вареники й каже, що йому добре стерпла рука, заки заніс їх на своє місце, а мусів сім раз вкусити тіста, доки достався до картоплі... Біля кухні привитали мене дуже радісно львівські січовички. Дуже дбала про мене й догоджувала всякими кухонними ласощами стрілиця Михайлишин.

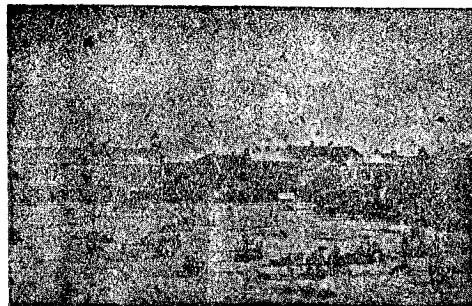
В Стрию число наших добровольців зросло на десятки тисяч. Українські вірлята зліталися зі всіх закутин галицької волості на боевий поклик Української Головної Ради.

А всі вони молоді, повні завзяття та ідейності, яким у любові рідної України, нічим видавалися невігоди й труди військового життя, нічим смерть і неволя. Ішли горді, як і їх козацькі діди на кровавий герць України. В Галичині, томленій брательною неволею, а zagrożеній ще більшою, московською—наче вернули часи Хмельниччини, коли на боевий клич визвольної сур-

ми, народ хапав за меч, щоби гнати ворогів із рідної країни. Сьогодні народ таксамо хопив за зброю, однак фронт змінився. Не на захід звернувся, а на схід, де Дніпро реве, Чорне Море грає, а верхи Кавказу під небо сягають... Туди рвуться молоді вірлята, хочуть волі добути, або дома не бути!

Збиралося наше товариство!

Гордо йшли сотки, тисячі, весело грали музиченьки, маяли прапори над головами, а хмари збиралися вже з другого боку й болючо, важкою, кровавою раною вдарили на наше військo.

Ринок у Стрию

Сотник Устиянович шукав у Стрию квартири своїх свояків, однак ніяк не міг розвідатися про неї. Він обіцяв взяти й мене на свою квартиру. У Стрию не було в

мене не то свояків, а й знайомих. Всі гостинниці були заняті.

Я просидів з „вуйком” Устіяновичем до пізнього вечера в каварні, начитався всяких баламутних „історій” з фронту та оглядався за нічлігом. Вкінці постановили ми оба піти до касарні й тут одпочити разом із хлопцями.

Найблища касарня містилася недалеко при головній вулиці, в новенькій, поверховій кам'яниці, без дверей та вікон.

Тут на соломі відпочивала тернопільська сотня. Всі кімнати були набиті людом, що й перейти було годі. Не було де й простояти, не то покластися на ніч. Обережно світимо запальнички й розглядаємося на всі боки. З боку намітили ми маленьку, порожню кімнатку, засипану дещо й соломою. Ми подумали, що це якісь старшини зарезервували її для себе й ми постановили в її зайняти маленьке місце й для себе.

Були ми дуже змучені й ледви держалися на ногах. „Вуйко” дрімав на „пні”... Збудили ми кількох хлопців, вони чемно піднялися й пропустили нас до наміченої кімнатки. В радощах, без ніякої надуми, впали ми на м'яку долівку й миттю заснули твердим сном.

Прийшов ранок і загомонила вся касарня то піснями, то криками й розмовами. Ми далі спали глибоким сном. Здається, не пробудилиби нас і гармати. Сонце під-

ходило все вище й заглянуло до нашої спальні... Під його могучим промінням я прокинувся зі сну, присів та поглянув довкруги. Всі кімнати були вже порожні, не було ні одної живої душі.

Я віддихав тільки устами, бо ніс наче замурувало. Почував у грудях великий біль. Час-до-часу темніло в очах. Велика, загальна неміч цілого могого організму. До цього всього докучали невиносимо всякі наскоки.

Я зміркував негайно, що в цій новій камениці ночували раніше всякі австрійські частини а ми тепер по них заняли тут місце.

„Вуйко” спав іще твердо й хропів сильно. Інстинктивно вкладав руки за ший то за отверту пазуху... Нечайно помітив я на своїх рукавах мокрі плями. Замурованим носом не пронюхав я ніяких пахоців... Сперся рукою о долівку й зауважив щось м'яке. Нараз стало мені все ясно. Ми ночували в недокінченому виходку... Потермосив я здорово „вуйка” й він одкрив очі:

— Ну, дайте спокій! Чорти вас побилуби, майте милосердя. Я дуже спати хочу!

— Неможна, вуйку! — сказав я піднесеним голосом — Мусите ставати, бо пізна пора й хто зна, де наші. Тут уже ні живої душі.

Вуйко не вважав на мої слова й обернувся на другий бік.

Я потермосив ним здорово й силоміць підняв його голову.

Він присів, впялив свої очі на мене, за хвилину поглянув кругом, подивився на свою ліву, поваляну руку й миттю став на ноги.

— До чорта, де ми? — крикнув до мене.

— В салоні! — відповів я жартобливо — Не бачите, скільки квіток накидали добрі люди для нашої приємності!

— Так це виходок! Пек тої та осина! Тікаймо відтіля та впорядкуймо нашу непривітну одержу! — наче приказував „вуйко“ своїй „сотні“ й вйбіг зі мною на обійстя.

Довго ми порядкувалися та вмивалися при криниці. Сонічко ставало нам у великій пригоді. Вуйко дістав уже гумор і став здорово натягати мене та обнюхувати що хвилини. Недалеко була дрогерія. Я купив пахощів та покропив вуйка й себе. Насікомих усунули ми вже ніби основно ще перед умиванням. Пішли до каварні на снідання. Всюди ще спокійно. Стрільці на вправах за містом, на розлогім оболоню. В каварні чимало знакомих. Не приступаємо ні до кого зі звисних причин. Не довіряємо штучним пахощам із дрогерії...

Пополудні мене з тов. В. Мосорою висилає наша команда в стрийський повіт із деякими дорученнями до боевих гуртків.

По селах усе в порядку. Дуже гарно списується в першу чергу наше жіноцтво. Під вечір приїхали ми на стацію в Сколім.

Тут багато мадярських старшин. Оглядають нас із всіх боків. Бачимо, всі виходять замикають мадярські стійки. Підозривають нас... Ми розуміємо все. Досвід навчив нас, як поступати в ультра-колтунській Австро-Угорщині. Вже без ніякого й найменшого порозуміння граємо оба ролю „гоштаплерів“... Я дальше „курінний отаман“, тов. В. Мосора мій адютант. Приступаємо до команданта стації та чемно й рішучо домагаємося квартири. Ми представники ц. і к. українського корпусу добровольців приїхали сюди на строгу контролю наших вонич та австрійської влади. Мусимо провирити, чи ця влада совісно виконує накази, які дістала з міністерства. Сучасна пора вимагає скрупулятного виконання. Могуча Австро-Угорщина, не побідима її армія та високопатріотичне населення не стерпить ніякого надужиття законів...

Генеральний штаб хороброї австро-угорської армії зручним маневром заманує млаві полчища білого царя півночі аж у наші рідні й грізні Карпати, щоби вони тут і стопилися а ми до кількох днів були вже на широких степах невдоволеної та прихильної центральної держави України.

Балакаємо ще дещо підхлібного та замічаємо на очах зміну тактики мадярської старшини. На нашому столі являється бо-

гата закуска, вино, горівка, пиво й папіроси. Старшини вгощують нас із нетасним ентузіазмом та гордістю. Балакають при чарці про хоробрий український народ, про його вірність для цесаря та про нікчемну зраду ворогів Австро-Угорщини й Українців, про лукавих Русинів... По думці Мадярів їх не багато та з ними скоро справляться самі Українці... Бенкет триває до пізнього вечера. „Закріплюється” вічна приязнь поміж мадярами та Україною...

Дуже „горячо” пращаємо мадярських „воєнних товаришів” і йдемо в місто. Тут живе мій добрий та діяльний співробітник із „Повітової Січі” у Львові, тов. Миرونвич. Застаємо його дома з моїм шкільним товаришем із перемиської гімназії А. Гапьяком.

Витаємося вже від щирого серця. Миронвич призначає вже для нас вигідненські ліжка та приймає приличною вечерєю. По вечері сходимося в якийсь український кооперативі. Тут застаю мого недавнього друга й співробітника в „Будучині”, Василя Пачовського. При обильнім вині забавляємося та гуторимо про всячину сливе до світанку. Я запевняю присутніх, що наш відворот у Карпати відбувається пляново після ієніяльних вказівок австрійського генерального штабу, та що до кількох днів опинимося вже за Збручем, на нашій Великій Україні. Оце так і в пляні стоїть чорне на білім, щоби ми проводили милі хвили

в Сколім... Тов. Мосора вторує...

Більшість присутніх вірять нашим словам, тільки Василь Пачовський та Антін Гапяк не виявляють надто великого одушевлення...

Спимо в тов. Миронвича на м'яких ліжках сливе до полудня. До ліжка подає нам привітна прислуга смачненьку каву та білесеньку булочку, як великодню паску...

Одягаємося та небаром сидимо вже за обідом. Тут мені й пригадався нещасний „вуйко” Устиянович, який в Стрию ще мабуть частенько забігає до дрогерії за пахощами...

Відвідуємо ще в Сколім пароха о. Мосору. Наші віраданні запевнення не вдоволяють його. В коморі копають глибоку яму, в якій ховають важніше майно...

Пізніші вісті впевнили нас, що це закопане майно таки виявтрило й опинилося в чужих руках...

Попрацювали нас у Сколім дуже щиро та тепло. За якийсь час опісля дістав я карточку від тов. А. Гапяка з Відня, в якій стояло:

Дорогий Миколо!

Я щасливо дістався до столиці, аж у Відень. Напиши мені, чи моя втеча до Відня була таксамо зазначена в плані, чи стояла вона там, як наш похід в короткім часі з Карпат аж за Збруч, на широкі степи

України?... Сповісти, що стоїть тепер у пляні генерального штабу? Чи довго може сидіти спокійно у Відні...?"

Я зрозумів товариша Гапяка як слід...

У Стрию важкий камінь упав на душу тисяч із вибранців народу, глибоку зробив рану в серці кожного Українця, що мріяв і вірив у воскресення рідної України.

Прийшов наказ, що австрійсько-угорська держава прийме на свій кошт тільки 2500 людей і це головно інтелігентів. Останні мають покинути стрілецькі ряди й вертати до дому та очікувати „слухного часу“...

„Українець а москальофіль, то так як жид а ізраеліта“ — кричала на все горло шехпольська черета й робила всякі видумки про нашу „зраду“ мадярам та всяким австрійським владам. Раділа вона з нашого горя та провокувала на всякому місці,

Вибрані частини наших добровольців усталилися 3. вересня на просторім майдані в чотирикутник й очікали на присягу.

Присягу відчитував якийсь австрійський старшина на ломаній, дивоглядній, ніби українській мові. Ця мова нагадувала в дечому наші літературні памятники зі 16. та 17. століття.

Кровавилосся сонце на заході, як вступив з промовою до У. С. С., начальник Михайло Галущинський. Ніяке перо не в силі описати цього, що почувала кожна стрілецька душа під цю хвилю. Промова за-

кінчилася трикратним „ура“. Відспівали австрійський гимн та „Ще не вмерла Україна“. Пізнім вечером вернули У. С. С. на квартири.

Ворог уже підсувався під Стрий і вже 4. вересня мусіли У. С. С. виїхати на Угорщину.

У Гребеннім я відшукав свою дружину з моїми тернопільськими піклувачами Солтисами, яких забраз зі собою у дорогу. Ми їхали в довгім тягаровім поїзді, в більшості у відкритих возах, брудних та засмічених. За нами гудили гармати й горіли села. „Курилася наша волость“, а орда наїзників лявіною заливала наше Підгір'я.

Ми їхали сумні й не в одного тремтіли сльози на віях. Дехто пробував затягати веселої, однак недокінчена пісня рвалася і гинула в безвістях як і наші думки й глибокі думи й терпіння...

Ми таки сумували, бо покидали рідні ниви й кривджений без розбору рідний народ, придавлені села, заплаканих матерей та сестер. Не розривали нашої задуми ні величава, повна осіннього чару й принадності краса гір, вкритих розкішними лісами й улісями, ні цвітисті галяви й полонини, ні села у вінках садів, ні шепіт, журчання та рев гірських вод...

Цю нашу подорож так описує У. С. С. Василь Баран:

„Та не довго довелося нам сидіти спокійно на однім місці.

Лютий ворог що раз дальше посувався в глибину нашого краю.

Ми як мачушині діти мусіми покидати нашу рідну країну тай все, що мали в йому найдорожчого а йти далеко на чужину, між чужий та може й ворожий нам народ...

Сіра мряка покривала землю своєю заслоною, а на галузях дерев звисали тяжкі каплі роси. Довгими рядами машерували У. С. С. Жовто-сині прапори телестіли в повітрі.

З їх уст пліла грімка пісня і лунала далеко-далекю та гинула десь у дебрах густого ліса, що ріс на лівім березі ріки Стрия. На вулицях Стрия стояв товпою нарід та пращав молоденьких борців за волю. Ми прийшли на дворець. Тут великий рух. З вагонів виладовували гармати, коні та вїздили частинами на фронт.

Ми поскладали кріси в кізли та дожидали, коли нам прикажуть всідати до поїзду. Аж десь коло полудня ми вкінці діждалися його і нас запровадили до возів. Та гірка була наша година. У возах було так тісно, що не було куди й обернутися. В однім возі було нас біля сто. Вози некриті, призначені для камінного вугля. Опісля дали нам по половині хліба на дорогу та десь біля третьої години пополудні ми відїхали.

На полудне перед нами дрїмали в

мряці високі гори Карпати, які мов росли та ставали щораз більші.

Вже смеркало, коли поїзд вїхав у глубокий, темний яр. По обох боках висіли сірі, темні скали, порослі високими смереками та ялицями, що їх верхки сторчали кудись під саме небо.

Пів до девятої були ми в невеличкім гірськім місточку Склім та по кількох годинах перестанку поїзд рушив дальше. Я дуже любувався гарним видом високих гір та стрімких скель.

Поволи небо затягнулося щораз то густішими хмарами й зачав падати густий дощ. Це в горах буває часто. Хлопці полягали оден поверх другого та грїлися. Кожний перемок до нитки й од зимна дзвонив зубами.

Десь о півночі поїзд став нечаяно в лісі й ми дивувалися, що це має значити. Коли посиділи ми так ще якої пів години а поїзд не рушав, ми всі повискакували з возів, розклали вогонь і грїлися.

Дехто з товаришів пішов наперед подивитися, що сталося. Коли вернули, сказали нам, що на переді нашого поїзду зустрілися два інші поїзди та зударилася. Богато возів поторощилося, багато повиверталося.

Вже розвиднялося, коли наш поїзд рушив дальше. Йшов він так поволи, що ми за ним ішли пішки. О першій годині ми приїхали, чи поправді прийшли до Лавочно-

го. Це остання стація перед Бескидом, найвищим пасмом гір у наших Карпатах, що відмежовує нашу Галичину від Закарпацької України. Тут мали ми довший відпочинок.

Куховарі з поспіхом варили обід. Минула вже доба, як ми мали в устах теплу страву. За пів години обід був готовий і нам розділили по великій ложці таки недовареної ще мамалиги. По тім нещасливім обіді ми пустилися далше в дорогу.

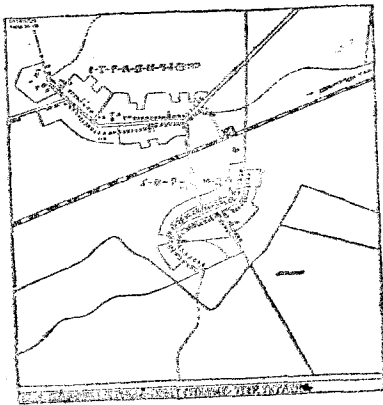
Була гарна погода. По схлонах гір весело бігали вівиці та кози й скубали з поспіхом зелену травичю. За ними слідом ходив вівчар та вигравав на сопілці свою тужливу, сумну пісню. Срібні звуки розпливалися струями на безмежних лісах та полонинах. Високо в повітрі плавав орел, кружляв на однім місці, бистрими очима глядів на землю та шукав поживи.

Ось ми вже під самим Бескидом. Машина засвістала проразливо й зникла в темнім отворі. За хвилину весь поїзд віхав під землю і мчався тунелем біля чверть години. Потім минули ми ще кілька менших тунелів. Ми переїхали високий Бескид. Тепер з гори поїзд мчався як вихор, тільки задержувався коротко на малих угорських стаціях.

Стало нам дещо свобідніше і я умучений півторадобовою подорожею заснув на хвилику. Коли я пробудився, мені сказали, що ми вже в Мукачеві. Не велике це місто

на закарпацькій Україні, за те дуже гарне, положене під горами на рівнині. За хвилю поїзд рушив далше й протягом чверть години ми приїхали на невеличку стацію Горонда-Страбичів (по угорськи Горонд-Мезетеребеш). Стрільці казали між собою, що тут має стояти наш Кіш У. С. С. І справді тут казали нам висідати. Коли У. С. С. упорядкувалися та уставилися сотнями, одна половина заняла село Страбичів, друга Горонду. По дорозі ми зустрінули кількох закарпацьких Українців (називали себе Руснаками). Дивна для мене була їх ноша, широка, білі шаравари з фартухом, як у нас носять жінки та з волохатою гунькою, подібною до наших кожухів, вивернених до гори вовною. Ми спитали їх, чи велике це село й чи далеко ще. Вони не добре нас розуміли тай те, про що вони казали й нам не цілком було ясне. Ми прийшли в село. Тут було тихо, бо вже все спало, тільки денезде загавкала собака. Нас розмістили по клунях по десять і більше, як де можна було. Я скоро впав на солому й заснув твердим сном. На другий день, коли я пробудився, вже сонце було високо на небі. Я пішов до хати, взяв горня, пішов до криниці, вмився та трохи відсвіжився. Була неділя. З церкви розносився гармонійний згук дзвонів, які кликали на богослуження. Їх голос лунав далеко по розлогих закарпацьких рівнинах. Господиня винесла нам миску борщу та шматок кукурудзяного хліба. Ми

зіли все, що нам дали й тим успокоїли де-що голод. Біля 11. години куховарі зварили сьбід і дали нам по шматкові хліба.

Горонда-Страбичів.

вправи або вертаючи, співали собі всякові пісні до маршу. За кілька день вибирали всіх тих, що вже раніше навчилися стріляти й з них утворили цілком нову сотню під командою сотника Осипа Семенюка.*)

По Страбичеві й Горонді ходили ми зразу в своїх одягах. Ріжні вони були, в деякій часті навіть дуже примітивні: перероблені сокільські однострої, січові та ав-

*) Матеріали до історії У. С. С. Описи очевидців, з народу—Ч. 108. стор. 7—14.

стрійські всяких красок. Загально виглядали ми, як звичайні, занедбані австрійські ополченці поза фронтом.

Тут і повстала чи не перша оригінальна стрілецька пісня, яку співали всі залюбки чи не щодень.

„Машерують добровольці
Через Мезетеребеш,
Гей, гей, через Мезетеребеш!

Чи то військо, чи то банда
Ані руш не розбереш,
Гей, гей, ані руш не розбереш!.

Ціле наше окруження, ноша селян, звичай та мова селян, викликали в наших Стрільців нові, досі незнані вражіння. Місцева мова похожа на лемківський діалект із домішкою мадярщини та слідами давніх граматичних і мовних форм, питомих тільки закарпатській Україні. Все це зясувало відразу життя й історичну минувшину закарпатських братів. Народня ноша змадяризована, а народне будівництво й церковне в нічим не відріжнялося від мадярського.

Була неділя і наші хлопці пішли співати в церкву. Наш спів і мова зробили на людях чимале вражіння. Вониж як жили, не чули чогось подібного. Селяне й парох підходили до нас із горячими подяками. Наші пісні викликували в них щире одушевлення. А знов читання літургії, церковний спів селян, а вже найбільше проповідь на якійсь чудернацькій мові, знішаній з церковно-славянських, мадярських, а навіть

руських (московських) слів, насували на душу сум і співчуття для незрячих братів Закарпаття. А на них ми так довго не звертали уваги.

Відносини між нами й селянами були дружні. У всіх старалися У. С. С. виявляти своїм господарям чемність і приязнь. Хлопці не давали відчутти їм тягару кватрування, зєднували прихильність селян та усували нехїть до „Поляків”, якими йменували й нас і тих усіх, що приїжджали туди з Галичини.

Головна Управа У. С. С. була в Горонді.

Головна Управа У. С. С.
в Горонді.

З хвилиєю, як зачала псуватися поступенно осіння погода, гіршало й наше життя. Хлопці в більшості були босі й погано одягнені. Холод став докучати й по клунях у ночі, де стрільці спали без покривал, нерідко й без достаточної кількості свіжої соломи. Перестуда а з нею й прикрий кашель докучали невиносимо й підривали здоровля, енергію і сили, а з цим і бадьорість та молодечу веселість.

Хворих налічувалося з кожним днем щораз то більше. Санітарних справ не на-

лагоджено як слід. Про їх зразу не дбав сливе ніхто. Найкраще малює їх у своїх зізнаннях Др. Володимир Білосор:

„З У. С. С. зустрівся я в Страбичеві 18. падолиста 1914. року. Я був медиком зі степенем вістуну й повнив тут службу лікаря. Військова влада цілком не інтересувалася здоровлям У. С. С.

Це діялося чи не тому, що з боку нашої команди не було відповідного звіту. Я застав пару ліжок, збитих із звичайних дощок. Зареквіровано деяку скількість подушок і сінників. А все те брудне та страшенно завушивлене. Покривал не було ніяких. Хорі вкривалися заболоченими цельтами та дрантивими плащами. Хлопці зі 40 степенями горячки лежали без сорочок, бс мусіли їх скинути через вушню. Коли я сам поїхав із вимогами до австрійської влади, мене збували словами „Треба жадати“... Завжди таки протягом двох тижнів були й успіхи. Я зорганізував сякий-такий приют У. С. С. Ліжок було біля двадцять у двох комнатах. Санітети цілком не вишколені. Згодом знаменито вправилися. Досі ніхто не попрацював над їх формуванням. Хорі були помішані: тиф, чахотка, ранені, ревматики... Лікаря не було в нас півтора місяця. „Аптику” бралося з аптики на мої рецепти, хоч я не був іще лікарем.

Застав я медика Скоморовського з трьома семестрами. Він заразився в нашому приюті на тиф. Діагнози не міг поста-

вити. До візити прийшло першого дня понад сто стрільців. Від місяця ждали вони на лікарські оглядини. В тому часі на три курні ополченців був тільки оден лікар. Тим і важко було дістати лікаря для У. С. С. Люде терпіли внутрішними хворобами, на чаотку з горячковим станом. Весь матеріал був фізично дуже нужденний, переважно інтелігенти, що не доїдали в школах, виховані по бурсах... Деякі згодом при У. С. С. поправилися. Психольоічно інтересне: дуже молоді приходять з легкими хворобами: недостача сильної волі. Це саме можна сказати й про гуцулів. Вони фізично слабій матеріал. Впрочім були це діти. Час відвороту ділав на них дуже прикро. Найкращий фізичний матеріал були 21-літні молодці, які ще не ставали до війська. Таких саме розігнали в Стрию перед присягою, бо австрійська влада жадала головно інтелігентів.

Знаю це з оповідань.

Венеричні недуги поміж У. С. С. доволі поширені, спеціально в звідунів. Відсотків означити не могу, бо не проводив статистики.

Найбільше був поширений черевний тиф. Хворих відвозили до Мукачева сливе що дня. Холери було тільки кілька випадків, хотяй щеплення на холеру в Коші У. С. С. відбулося пізніше щойно в марті 1915. року. (Сотня Лідушка щеплена вже в жовтні 1914. року в Ст. Мікльош).

У війську була поширена й віспа, однак У. С. С. в час утекли перед нею зі Страбичева до Замкової Паланки під Мукачевом, дня 31. грудня 1914. року. Тут у початках січня 1915. р. щіпилися У. С. С. вперше на віспу.

Харч у Горонді й Страбичеві був недостаточний. Куховарі давали тверде м'ясо. Вплив харчування дуже поганий: по якимось часі виступає у великій скількості (80 проц.) жолудковий катар. Таксамо було й в австрійській армії,

Взагалі вплив харчування на війні на здоровля дуже поганий: голодні в походах, недоварені харчі, одноманітність. В часі мира кухня ріжноманітна та всякі додатки добрі.

Загальна гігієна дуже погана. Сорочок не діставали, мила таксамо. Поширюється сверблячка (короста) й „чирачиння” (*furunculosa*). У москалів іще більше, як у нас. Причиною брудота.

Те що при армії „мароденцімер” — у нас прибрало форму своєрідної недужні. Головно гуцули дуже погано почувалися в чужих недужнях і тікали відтіля до приюту У. С. С.

Приділили до нас згодом німецького жида Дра Редліха на контрольора.

Був у нас вісім день. По йому прийшов Др. Тавсіг. Про У. С. С. він дбав дуже мало. Завжди таки був лікарем і шкода

було, що його виїли особистими інтригами. На два дні приїхав Др. Вахнянин, здібний інтерніст. Оглядав стрільців, однак не мав охоти остатися. Виїхав до Карльсбаду.

Др. Тавсії одійшов в останніх днях жовтня (чи не 20.) і Кіш У. С. С. остався без лікаря.

Щойно 1. лютого 1915. року приділено нам двох лікарів: Дра Рихла та Дра Костя Воевідку. Прийшло й двох медиків: Володимир Щуровський та Ілецький. Приділила їх Львівська військова команда, при якій був референтом Українець Др. Смолин. Він з великою любовю та увагою відносився до У. С. С. (Він і мене приділив до У. С. С.) Дня 30. марта Др. Іван Рихло пішов на фронт і дістався в неволю на Маківці в Карпатах, де повнив службу при самій розстрільній. Від того часу став нашим шефом Др. Кость Воевідка, доки не виїхав таксамо на фронт, якого стрінуна доля Дра Івана Рихла.**)

Годі поминути мені тут й уривків із дневника стрілиці Софії Галечківної, які передала мені з нагоди виїзду на фронт із такою запискою:

*) Матеріяли до історії У. С. С. Описи очевидців з інтелігенції ч. 24. стор. 1—3. Списав при свідках (Володимир Гук і Клим Василь) Др. Осип Назарук. Недокладність і неупорядкованість у списуванні є в цьому, що Др. Білозор виїздив з Коша У. С. С. і треба було поспіху.

Впов. Товаришу!

Іду нині в поле і чогось сильно сумніваюся, що до свого повороту. Посилаю Вам пару карток із могого дневника, які може колись здадуться Вам на що. Кидаюгь трохи світла на часи побуту в Горонді. Газрад! Галечко.**)

Горонда 11. IX. 1914.

„На порозі стояла, стояла”—різко, весело лунає стара як світ, українська пісня.

Я на Закарпатті, в рядах Січевих Стрільців. Дивний якийсь сон. Вісім днів їзди поїздом, три дні голодівки, примусова мандрівка по Мукачеві від третьої в ночі до осьмої вранці та приїзд до Горонди—а тепер тихі зітхання слабих у шпиталі і ясні, могучі філі пісні за вікном.

*) Софія Галечко, дочка урядника, ур. 3. мая 1891. Народню школу й жіночу гімназію кінчить з відзначаючим успіхом 27. червня 1910. р. Дістає при іспиті золоту медалю. Того самого року записується на філософічний факультет у Грацу. Тут здає з відзначенням усі кольокві та перший філософічний іспит. Записується в Грацу в члени тов. „Січ“. В другім році унів. студій стає містоголовою „Січі“ та головою Кружка „Рідної Школи“. На третьому році одногolosно вибирають її головою „Січі“, гуртка „Рідної Школи“ та „Взаємної Помочі“ в грацу. Головою остає до кінця університетських студій. В Грацу основує крамницю, яка дуже гарно стала розвиватися. В крамниці продають шкільне приладдя, артистичні переписні листки та поширюють гуцульське виробництво поміж своїми й чужими.

Мої мрії здійснилися — працюю для України, йду кувати кращу долю... Кинула я книжки, науку, старий, спокійний Грац, забула про рідню, про іспити й увесь світ...

Крила вистрілили з рамен і лечу на стрічу сонцю золотому. Чи спалить воно мене, чи загіє своїм огнем? Що робить Степанія, де тепер Славочка?

Все скінчене — вогонь і лискучі, круглі шматки заліза поставили межі, за які перейти ніхто не в силі...

Один хорий кашляє голосно, віддихає скоро й важко — цілоднева Ізда на льорах підчас дощу й квартира в столі, на вогкій землі зробили своє, звалили з ніг може на все людину, що рвалася до світла, до боротьби за волю, за кращу долю...

У „Січі“ впроваджує „Дискусійні вечери“ що тижня, на яких члени читали й обмірковували твори нашого новішого письменства. Відбуваються тут і відчити з різних областей знання. Славянське студентство на своїх зборах вибирає її одноголосно відпоручником української нації до загально-славянського Товариства „Allgemeiner Krankenverein“ в Грацу.

До У. С. С. вступає 2. вересня 1914. року. Як санітетка перебуває в Коші У. С. С. три тижні, а 28. вересня 1914. року йде на фронт як звичайний стрілець з другою сотнею 1-шого куреня. В падолисті 1914. року дістає медалью хоробрості й степень підхорунжого й провід чети У. С. С. В серпні 1915. року дістає степень хорунжого. Весь час перебуває в сотні Зенона Носковського на фронті. Вмерла трагічною смертю 1918. року.

Лежить їх тут кількох — бідних, нещасних орлят, що поломили крила, заки ще вспіли добре розпняти їх до лету...

Вела нас слабість. Впадемо — то найтам кажуть з ясним блиском очей — це щастя згинути в боротьбі за Україну!

Снилася їм смерть на полі бою, на полонаних арматах ворогів, із лицем зверненим до сонця, з піснею волі на душі!

А тут вбив їх перший осінній мороз, перший нічліг на вогкій, холодній землі...

У. С. С. Стовпюк пішов вкінці спати, а так тяжко було намовити його...

Люде горнутья тут до мене, усміхаються, коли тільки забалакаю до них, хочуть всякий тягар скинути з моїх плечей.

Я щаслива, що можу одну ніч стояти на сторожі, щоби не зломилися цілком вірні крила, смерть-косар не обтяла їх за скоро своєю косою...

Завтра, позавтра може підемо вже в поле, хто вернеться з дороги, не знаємо...

Що там! Поки кров грає в жилах і серце бється сильно в грудях — вперед!

Вперед! Поломимо скали, перепливемо ріки, спалимо вогнем молоді душі всі твердині, всі замки, всі ворожі думки й діла...

Горонда 16. IX. 1914.

Тихо. Так сумно ялось, тяжко...

Москалі йдуть чимраз даліше. Прийдеться може вже завтра тікати на полуднедо Пешту, Сараєва, а потім — стрімголов у море, бо на землі для нас місця вже не стане.

Нужда чимраз більша — половина ходить босо, в обдертій, зношеній одежі. Число хорих росте з дня на день.

Однак ніхто не журиться собою. Люде: при звичаєні до вигідного, безжурного життя, сплять на вогкій, зогнилій соломі, сплять годинами в болоті, їдять сирий риж і навіть не дивуються тому. А коли й жалуються то тільки на це, що не в силі сповнити своєї місії, що сидять бездільно на чужині.

— Москалі йдуть! — кричить молодий хлопець і паде обезсилений на землю.

Бідака тікав перед москалями, крився як дикий звір по полях та лісах, аж доки слабій, змучений до смерті, не опинився між нами.

Прийшов за ним блідий страх, викривив спалені горячкою уста, прикрив мрякою божевілля сиві очі...

— І ти також у москалів — питається мене з жалем — і тебе взяли?

Всякі запевнення, що він між своїми, безуспішні.

— Смерть буде! — каже тихо з якоюсь розпучливою резигнацією в голосі.

На всі питання, хто він, звідкіля, що думає робити даліше — відповідає здивовано й розпучливо: „Не знаю!”

Ось, одна з численних жертв війни — вже й боліти над тим годі. Всякі чувства, біль, радість, сум завмирають поволи в людині...

Війна! Тому й годі, щоби було інакше. Жертви є і мусять бути!

Наш Михайло Гаврилко зліпив з болота студію, голову чоловіка, щось у роді Тараса Шевченка...

Річ дуже гарна. Думка і якась сила беться з того морщинами засіяного обличчя.

Як це назвати? — Шевченко, бог війни, найскоріше...

Поляки виписують цілі шпальти по всяких часописах, що в рядах їх добровольців ідуть, Жеромські, Жулавські та інші...

В нас ніхто не згадає і одним словом, що маємо між собою такого Гаврилка, Струхманчука і десятки інших визначних людей, малярів, різбарів...

За мало маємо ще гордості національної, за мало національного єгоїзму! Не вміємо, як Поляки, кидати своїм іменем у товпу і кричати невпинно:

— Ми є, живемо, рухаємося; наш народ живий — *e pur si muove!**)...

*) Слова Галілея на кострі: „А вона (земля) все таки рухається!”

Маю знову нічну службу в шпиталі. Якась я зрезигнована, байдужна до всього...

Тільки часом жаль такий і туга огортають душу й залізними кліщами стискають горло, що бажалосяби кинутися на землю і ридати, ревіти без кінця. А потім якось сіра мряка прислонює очі, руки вмливають і людина каменіє, перестає бути живим еством, що плаче, сміється і тішиться. Мозок чогось висох, думки тяжко й поволи ломляться в слова.

Тяжко жити, гірко"...

Сливе під кожний вечір сходимося на спільну розмову й дискусії то за селом, то в горондівській, великій коршмі, що стоїть недалеко від нашої команди. Тут Гриць Микетей розводить широкі політичні пляни, вірить в австрійську могутність та її прихильність, навіть любов до Українців... Лесь Новіна-Розлуцький мріє про велике українське мистецтво та пророкує йому славу будучину...

Володимир Мосора будує у теорії для України великі фабрики автомобілевих возів та саней (самоходи)...

Юліян Буцманюк постановляє звеличати Україну тим, що зробить виставу портретів усіх Українців без розбору...

Яків Струхманчук божиться, що виготовить великі карикатури всіх колтунів і шкурних патріотів Соборної України, а весь прибуток призначить на „Гайдер-Академію“

для наших реставраційних політиків та безплідних докторів і безруких та німих учених...

Михайло Гаврилко відгрожується Дажбогом, Хінцями, Япанцями й Перуном, що при їх допомозі збудує наймогутнішу в світі державу, Нео-Україну, яка миттю зруйнує всякі шкідливі для нашої нації експериментальні релігії та світогляди...

Ступницький обіцяє поставити на найвищому щаблі розвитку й сили приманчиві для кожної держави українські гареми й жіночі кооперативи...

Сенюта запевняє мене, що без ніякого труду стане власником всеї української преси, деякі візьме на вексель і не віддасть ніколи...

Осип Семенюк жестами дає розуміти, що й без Трильовського посічовить всіх демагогів і сектантів цілої землі від Сяну по Кавказ...

Михайло Галушинський здалека моргає час-до-часу в наш бік, а вже пересвідчив нас своїм милим усміхом, на той час і дещо драматичним, що в педагогії він непохитно, як криця, як скала, буде до віку собою та виховає найсильнішу армію духа...

Гриць Косак „невченим оком“ заглянув глибоко в мозок Австро-Угорщини й дає запоруку, що не дасть себе їй перехитрити, доки вона не розлетиться від гуку побідної сурми з рідного Талергофу...

Др. Никифор Гірняк сидить тихо на почті в Страбичеві й телефоном навіть не відкриває нам своїх плянів про загальну мобілізацію Українців, що радо вдягаються в мундур, беруть без нарікання всякі військові тягарі, щоби по дорозі сховати все в рідний куточок, причаїтися за плечима своєї нені та ожидати другої нагоди до мобілізації...

„Вуйко” Устіянович „бігмається”, що своєю сотнею з веридлями й у малярських, вузьких шараварах, без великої проволоки й надуми, поперерізує московські лінії й продретесь далеко аж поза Україну, в саму глузину Московщини...

Дискусії ведуться іноді з великим запалом та дотепністю. Повага мішається зі жартобливістю. Не рідко вся коршма від сміху й реготу аж ходором ходить... Богато нашої кращої, добірної братії забирає голос на наших сходинах, однак годі тепер пригадати їх собі, бо химерна пам'ять не в кожній порі дописує...

Пригадую собі тільки добре й чи не найвірніше, на диво холодних слів та розумувань на іншому, принагідному місці, Дмитра Вітовського. Це був уже чи не останній мій дискусійний вечір у Горонді.

Вітовський повагом, слово за словом казав таке:

„За скоро й без глибокої надуми приликаємо до всяких і безкритичних кличів.

Скажуть на когось „характерний діяч”, так і кричимо скр'язь: „Наш провідник, геній!” Скажуть другі через малу хвилину на того „генія” — „дурень”, кричимо „дурень” і захоплюємося ненавистю до його... Зависть як у звірят... Загальне добро тоді буде загальним для нас і милим, коли в йому добачуємо в першу чергу особисту користь, або бодай надію на неї. Оця безідейна, хамувата вдача проявляється у нас на кожному ступіні, і в інтелігенції, і в селянстві.

Така суспільність мусить ще багато злжити засобів на науку...

Навіть в часописях годуємо наших читачів усякими сварами та інтригами, а тим відвертаємо їх од загально-народніх справ та обовязків.

Не пора нам займатися особистими межиусобицями та плазунськими химерами, коли наша хата горить і пропадає марно народне майно.

В першу чергу в нещастю навчимося зберігати непохитну єдність і полюбімо працю для спільного добра. Не сміємо шанувати неробів, хочайби займали і найвище становище в уряді.

Геть, геть усякі сентименти!

Як діти, вміємо будьчим одушевлятися, будьчим і знеохочуватися.

В кожному ділі мусимо ставити розум над серцем і чуттям!

І поки ми не є як слід скристалізованою нацією, мусимо в національну кядь наносити холодної води, щоби поливати нею голови тих, що не знають міри ні в чому та вибрикують по дурному й другим у праці стають на заваді й собі шкодять таксамо.

Як найскоріше мусимо подумати про таку інституцію, що зараз після вчинків потягалаби до відповідальности миршавих недорік і калік.

Мусимо з найчистіших характерів конче сотворити Національний Трибунал. Він мусить стати Попад всякі партії, мати слідчих суддів, прокураторів й оборонців.

Осідок Національного Трибуналу в центрі українського життя. У всіх повітових містах тріюмвірат. Він має нагляд над усіми вчинками повітових діячів та поодиноких членів українського громадянства в повіті.

Національний Трибунал видає засуд по докладнім прослідженню та зрілій розвазі. Такий засуд треба оповістити всему українському народові.

Торговля мусить бути в наших руках і тільки в ній можна купувати всі потрібні речі. Не сміє ніхто йти до чужих за порадами, коли є свої люде. Всяка торговля, школи, товариства, інституції, мусять бути під строгим наглядом Національного Трибуналу. Партійні межіусобиці виключені, таксамо мішані подружа й усяка демагогія.

7*)

Національний Трибунал стоїть непохитно на сторожі загального добра всеї України.

Його органом збільшений, ілюстрований, багато інформаційний щодневник, популярний тижневик та поважний, збільшений місячник.

Окрими цього мусить бути високо поставлений, прямо розкішний, сатирично-гумористичний журнал.

Богата бібліотека для родин, для селян, робітників і молоді. Видавництво приличних образів, картин і всяких календарів та порадників.

Всюди одностайна літературна мова й правопись. Вислати на студії за кордон як найбільше талановитих солідних людей.

Свої часописі на всіх культурних мовах по найбільших центрах більших держав.

Балакати в чужій хаті по чужому, коли знаю мову цієї хати. У себе дома безумовно балакати тільки по своїому і з гостями чужинцями, коли вони розуміють нашу мову, або обовязані розуміти.

Не допускати ні під якою умовою до своїх гуртів, ні до інституцій здеморалізованих одиниць. Не вдоволяє хтось вимогам, усувати без церемонії.

Чуже „випадає, не випадає” мусить у нас вмерти на віки! Не признаємо ніяких протекцій, робітників для особистих амбіцій. Знаємо тільки загально пересвідчених, що

працюють і для свого національного „я“ і для великого „Я“ України.

Рішучо й безоглядно бойкотувати во-
рожу пресу й інституції. До загально-націо-
нальної каси складає наложений податок
без виїмків кожний, навіть німечник, коли
почувається Українцем і не є зрадником
або запроданцем.

В кожному повіті й по більших цен-
трах держав свої совісні кореспонденти.
Докладні звітлення з діяльності кожно-
го повіту.

Національний Трибунал видає накази,
які муситься виконувати негайно, точні-
сенко й без дискусії.

Він рішає, яких кандидатів вибрати
до парламенту чи до союму з кожної партії
і по справедливості.

В торгівлі й усяких інституціях не
використовувати і найменших робітників і
вдоволятися як найменшим заробітком (зи-
ском), що йде в народню касу.

Наша пошана тільки для тих, які нас
шанують.

В першу чергу будувати доми для рід-
них шкіл, для організацій, підприємств і
фабрик усякого рода.

Найбільшу увагу звертати на почат-
кові школи, потім на вищі. Українізувати
нашу церкву від основи.

Безоглядно всякими способами ниши-
ти п'янство, неграмотність, бездільність,
сплетництво.

Дати як найбільшу освіту й розумне
виховання українському жіноцтву.

Остаточний наш девіз: Якаби покищо
ні була, без розбору, коби тільки, Самостій-
на Українська Держава, Одна, Неподіль-
на!!!”

Присутні слухали з великою увагою
кожну й доривочну думку бесідника. Бив-
зувалася горяча дискусія, іноді й наївна,
неповязана. Завжди таки остаточно пого-
дилися всі в тому, що коли не виконаємо
як слід наміченої програми, нам не вихо-
вати народу й не мати свсеї держави.

Чи мали ми рацію, покаже наше влас-
не життя. Міркували щиро, бо думали, що
так буде найкраще.

В Горонді найбільше дошкулювала ме-
ні в початках недостача квартири. Прий-
шлося в слоту спати в заболочених сінях
у домівці команди У. С. С. Радий був, що
стіни цілі й не так холодно, як у клуні.

Покривала, ні плаща не було в мене.

В доброго професора пам'ять про сво-
їх учнів не вмірає. Мій нічліг у сінях за-
мітив Др. Степан Тешанівський, який вчив
мене раніше історії в перемиській гімназії,
за незабутньої пам'яті директора Григорія
Цеглинського. Він без довшої надуми по-
ділився зі мною своїми „вигодами“ й виніс
мені подушку й покривало.

Після довгих недоспаних ночей і під вражінням благородного відношення мого професора, почував я себе тоді справжнім князем і спав до ранку дуже смачним сном.

Товариш В. Мосора „виюхав” для себе симпатичну квартиру в жидів й узяв мене пізніше до себе.

Тут спали ми вже по „буржуйськи” на перинах і під перинами...

Жиди відносилися до нас дуже прихильно й не багато правили за харчі. Коршмар мав дві гарні донечки, які радо проводили час на щирій та жартобливій розмові з У. С. С.

Одну з них називали Шарікою, а з прихильності до неї впровадили її і в стрілецьку літературу.

В останнє відвідав я її з тов. Лесем Гринішаком, Черевком та Осипом Гірняком зі Замкової Паланки (Варпалянки) в 1915. році.

Приймала нас зі своїми родичами як рідних братів і через край раділа нашими відвідинами. Рівночасно були ми й у місцевого пароха та тут витали нас уже більше „по формі“...

Не кажу, щоби не раділи нами.

В першій половині вересня 1914. року в Горонді, начальник У. С. С. Михайло Галущинський поручив мені організувати

сотню звідунів з найкращих і „найпевніших” стрільців.

Я мав одержати велику платню та всякі вигоди. Австрія стратила свою найкращу кавалерію і дуже потребувала розвідчиків.

Така служба мені не припала до душі. На військових справах я сливе цілком не розумівся. Пропозицію, може й щирю та невинну, я взяв як військовий наказ, який проти свого пересвідчення мушу виконати.

В першу чергу я покликав своїх учнів, бо тільки за їх міг я ручити своєю головою. На свого помічника взяв я сотника Осипа Семенюка. Він мав зі свого боку підшукати найпевніших хлопців. Протягом кількох днів сотня була сливе організована.

Совість таки мучила мене заєдно: коштом найкращих стрільців я мав здобувати собі австрійську славу, велику платню й вигоди...

В цій сотні пригадую собі найкраще могого учня Івана Мурина зі Заланова, рогатинського повіту.

Сумний та прибитий сидів я в мукачівській каварні й ліниво переглядав німецькі часописі та журнали. Тут стрінувся я з поручником австрійської армії Дром Чировським. Він був приятелем могого покійного дядька, судді Осипа Гудзя, в Сяноці. Я відкрив йому свій біль і смуток.

Яка була радість у мене, коли він пояснив мені, що службу звідуна можна прийняти тільки добровільно. До Горонди вертав я веселий і наче віджив.

Негаймо покликав я до себе моїх учнів, вийшов із ними дещо за село й тут пояснив я вже сміло й щиро своє становище. Закликав я всіх, щоби добре надумалися, чи оставати їм у сотні звідунів.

Вкінці попрацював з ними по дружньому та сказав, що від цієї пори не беру вже ніякої відповідальності за їх вчинки. Тим заспокоїв я вповні мою затрівожену совість.

До начальника Михайла Галушинського почував я великий жаль і злобу...

Вроїв я собі, що він мене зневажив і придумував пімсту...

Розстроєного на нервах покликав мене до себе на квартиру Товариш Др. Никифор Гірняк у Страбичеві.

Я поклався на кілька днів у вигідне ліжко. Дружина Гірняка піклувалася щиро мною та доглядала як рідного брата.

Я відкривав тут усі свої жалі та гнів. До Гірняків заходили тоді часто, Др. Степан Томашівський та маляр Юліян Буцманюк. Гуртом успокоїли мене, а при вдячній та жартобливій розмові я віджив знову й покинув ліжко. Відтіля пішов я на „службу“ до сотника Кліма Гутковського. Він

за Страбичевом організував „кадру“ У. С. С. Були в його стрільці всякого типу.

Найбільше було гуцулів, які часто горіжилися та робили всякі пакості. Сотник Гутковський карав їх іноді дуже строго та замикав у великій, мурованій стайні. Тут стрінув я вперше ученика рогатинської гімназії Федя Палашука, в дивоглядно перерослим сокільським однострою. Сотник Гутковський дуже зрадів мною і прийняв мене в себе як найкраще. Годував мене часто рижом зі солодким варенням. Я дивувався, відкіля в його кухні взялися такі смачні „конфітури“...

В Страбичеві вперше я зійшовся і з „Татом“ Чумаком Степаном і з Чубатим із Тернополя.

У веселому, дотепному гуртку стало відрадніше.

Недалеко в ліску стояв табор циганів. Туди радо забігали наші стрільчики, а навіть старшини. Дуже часто у вечері слухали ми з цікавістю оповідань про стрілецькі приклучки з циганками. Згодом цей табор одвідав і я зі світливим апаратом та мило згадую циганських музикантів і кокетливу циганочку „Ільонку“...

В перших початках організації У. С. С. харчеве діло було в стадії народин. Я мав вражіння, що цим сливе ніхто поважно не цікавиться і кладе його на останній плян. У Львові я зустрівся з тов. Лесем

Черкавським, який провадив харчеві справи в бурсі „Народнього Дому“. Він щиро займався кухнею У. С. С., однак ніякого пляну не замітив я в його.

В душі я дуже дивувався, що він одважився взяти на себе таку відповідальну й тяжку працю. По інших частинах замітив я те саме. Точної евіденції всіх У. С. С. не було.

Були зразу й значні грошові засоби в скарбі „Боевої Управи“, однак не було ні одної людини, яка малаби відповідне військове вишколення та вмілаби як слід господарювати.

І як воно ні було, ніхто тоді з добровольців і не думав нарікати на харчі й на тих, що займалися ними. Всі мали на увазі в першу чергу цю високу ідею, яка заставляла всіх єднатися в боеву одиницю, щоби як найвище піднести прапор самостійної України.

Адміністраційно-економічна організація У. С. С. стала кристалізуватися серйозніше щойно в Горонді-Страбичеві, під орудою не цілком іще опитного, зате високо ідейного ентузіяста, молодця, студента техніки, Ярослава Індишевського.

Вперше зустрівся я з ним у горондівській коршмі. Ми зібралися тут у більшій скількості на вечерю й розмову. Події на фронті та вісті з Відня придавлювали нас болючо.

Він увійшов з нами в поважну розмову. Своїми млодечими, повними віри та серйозними выводами вплив у наші душі стільки надії й віри в перемогу нашої ідеї, що миттю щезли перед нашими очима всякі чорні примари й пригноблення. Товариство оживилося і стало жартувати. Прім проводив своїми талантовитими та дотепними монольогами Лесь Новіна-Розлуцький.

В „кут“ пішов наш найбільший політик, Гриць Микитей. Він умів на хвилину відвернути увагу від наших песимістичних балачск, однак зогріти нас ніколи не був у силі.

Про стрілецьку економічно-адміністраційну сторону я сам багато сказати не можу. В цьому ділі й досі не розбираюся як слід.

З повним довірям можемо віднести до статті на цю тему тов. Ілька Цюкана в „Шляхах“ з 30. червня 1916 р. ч. 12—14. Р. III. сторона 462—466.

Тов. Ілько Цюкан каже між іншим таке:

„В Горонді почалася наша дійсна організація. Тут ми доказали чуда. З тої маси молоденьких добровольців повстали відділи війська, з яких оден уже за три дні—сотня Василя Дідушка—інші за три тижні пішли в бій і стали збирати лаври. Та як під стратегічним зглядом ми на очах організувалися, набирали слухняності й дисци-

пліни, так під зглядом економічної адміністрації ми остали при давньому. Воно схоже чи не на казку, коли пригадаємо собі, що прим. сотня Дідушка вирушила в поле тільки з різнородними крісами в руках. Навіть мундурі дістали щойно в дорозі.

Про те, що—заки заїдеться під боеву лінію—треба буде щось їсти, чимось прикритися при спанні, в нас ніхто не думав, а вже про кухні, про обоз, про примітивні бодай санітетські знаряди нікому й на думку не приходило. Не було, очевидно, й найпотрібніших канцелярйних приборів, щоби вдержати в евіденції цю сотню, вести рахунки її видатків, поборів і т. п., навіть колиби на цьому й хто розумівся. Та „на щастя” такого чоловіка не було. Сотенний писар Микола Голубець, не маючи що робити в своїм „фаху”, взяв кріс в руки й пішов у ряди. Однак поезією годі було довго животіти й прозаїчний голод став нас учити цього, чого ми не вміли. Треба було заареквірувати кілька підвод, одшукати харчевий магазин, відістати харчі, купити вози, подбати про відповідні кухні й знаряддя до них: ножі, ложки, сокири... Треба було подбати й про одежу й резерву треба було мати завжди під рукою.

Щоби все це не замокало, треба було буди на возах будувати, а до того треба знову мати окреме приладдя, і так із кожним ступенем біда й потреба вчили нас розуму...

У випадках, коли ми були безрадні, приділювали нас до інших військових частин на прохарчування. Однак, мовляв, чужий кожух не гріє, тому треба було конче заводити своє господарство. Виявилось, що це куди більша й трудніша задача, як із крісом у руках виконувати тільки накази старшини.

Таким чином почав у нас творитися обоз (трен). У сотні Дідушка обняв над ним провід тов. Петро Дідушок, який став сотенним писарем (в ранзі підхорунжого), тобто по стрілецьки інтендантом.

Останні сотні тимчасом іще по давньому господарювали в Горонді й Страбичеві. Головний інтендант Ярослав Індишевський, якого піднесено до степеня четаря, наймав що кілька днів вози, якими привозив харчі закуплені в Мукачеві й у Горонді розділював їх поміж сотні. В сотнях розділював їх сотенний писар поміж стрільців. Очевидно, ніоден зі сотенних писарів не завертав собі голови тим, яка це скількість харчів йому належить і як великі порції він може видавати. Брав, що видавали, а видавали, що мав. Кожний із пізніших харчевих старшин і сотенних писарів, які ломили собі голову над обрахуванням ріжних порцій на грами й центилітри, тужливо згадували про ці давні, добрі часи, коли то ця вся робота була „непотрібна”.

Завжди таки й тодішні постачаники мусіли мати якусь міру, якої трималися при

цій господарці, а такою мірою було переважно релютом, яке в данім часі військо визначувало на харчі. І так приміром виносило денне релютом для одного чоловіка 1·36 К., а стрільців було, скажім, тисяча, от і головний постачаник знав, що може видавати денно 1360 К.

Другим таким мірилом була також величина порцій, яка складалася з певної кількості грамів поодиноких споживчих артикулів. Однак із цими містерними цифрами ніхто не вмів обходитися і звичайно їх не рухав. Одповідальности, розуміється, кожний боявся, а що вже в нашій вдачі лежить засада: волимо недібрати як перебрати, тому й тодішню нашу господарку ціхує пересадна ощадність, а радше скупість бо ці ощадности для військового ерару не значать нічого, а для нас вони пропали. Тоді, коли можна було хлопців збідованих скитальством із Галичини на Угорщину та форсовними вправами добре відживити, то їх часто морилося, а все тільки через наше незнання тих приписів, бо добру волю всі мали. Ще найлекше представлялася справа з виплатами гаж і жолду, ба тут були недостачі, які по довшій практиці усунулося. Та не довго тревали ці горондівські часи, бо вже 28. вересня 1914. р. вирушили всі стрільці в поле, крім одної сотні, з якої повстав Кіш У. С. С.

Вийшли тими славними, оригінальними двадцятками (відділами по двадцять людей),

тому то й під економічним зглядом менше дивною була їх оригінальність, що йшли в поле без обозу й харчів. Кожний мав тільки це, що на собі, а провідник кожної двайцятки крім того 1400 К. в кишені, за які або сам купував картоплю, молоко, кури, гуси і т. п. для свого відділу, або виплачував кожному стрільцеві по 2 кор. денно, а ті самі собі купували їду. Ті двадцятки, як відомо, не могли сповнити своєї задачі та скінчилися тим, що по різних пригодах повертали незадовго до Горонди й Страбичева, де сотворено з них знову сотні й курені. Решту грошей, які остали кожному провідникові, віддали вони тодішній команді стрільців в Горонді. Розуміється, що ті двадцятки тільки розлюзнили теперішню військову організацію, та дуже мало стрільців навчили.

Властива економічна адміністрація стрільців починається щойно з новим виходом стрільців у поле. В розвитку цієї організації дадуться розрізнити три періоди, які можна назвати: сотенною, курінною і полковою організацією.

В Горонді й Страбичеві час сходив У. С. С. дуже незаметно на вправах і гуланню по селі, так що й не шулися, як прийшов наказ вирушати в поле. Першою мала вийти сотня Василя Дідушка. Під той час вона саме й була найвправніша й найкраще озброєна. Наказ до походу привіз полковник Молік.

У. С. С. стояли на майдані перед залізничним дворцем. Перед ними стала Команда У. С. С. з полковником Моліком. Цей наказав іще зробити кілька оборотів та розстрільну. Одна з них невадалася. Молік дуже сердився. Кінцеві вправи пішли досить удачно. По вправах стала сотня в лаву. Виступив із промовою начальник У. С. С. Михайло Галущинський. В дуже теплих і палких словах пригадав він У. С. С. їх завдання та значіння нашого виступу в переломовій хвилі України. Сотню попрощав словами „Ще не вмерла Україна!“

У. С. С. грімко проголосили „Гура“ й „Хай живе Самостійна Україна!“

За хвилину сотня заняла вагони. З піснею поїхали до Мукачева. Тут дістали старі, вузьенькі, сині, мадярські однострої.

Кожний стрічний чоловік уважав нашу сотню мадярською.

Відрізнялася вона тільки мовою та обличчями. Чужий дивувався, коли на будь яке питання в мадярській мові, діставав відповідь „nem tudu“...

Вечером пішла сотня на стацію і тут переспала у військових бараках. На другий день сотню проважав курінний отаман Др. Волошин аж у Карпати.

Важніші похибки.

сторона:	є:	має бути:
34, 3 стр. з гори,	неретворилися,	перетворилися
34, 3 „ з дол.	Стірлиць,	Стрілиць
33, 11 „ „	громадянський,	громадський
40, 9 „ „	вес,	весь
44, 2 „ „	дом,	домі
46, 16 „ „	військ ві	військові
48, 9 „ „	Микитисівною,	Микитинівною
49, 10 „ з гори,	йог	його
52, 10 „ „	д	до
57, 11 „ „	права,	Управа
62, 4 „ з дол.	у нас	нас у
68, 10 „ „	можуть,	можуть
73, 10 „ „	відповідь,	відповідь
74, 9 „ „	курінні,	куринні
75, 6 „ з гори,	признанням,	признанням
75, 2 „ з дол.	майдані,	майдані
81, 13 „ „	сповом,	словом
88, 10 „ з гори,	вечера,	вечера
92, 12 „ „	телестіли,	шелестіли
93, 17 „ „	нитки,	нитки
97, 2 „ з дол.	знішаний,	змішаний.

246/219

ПРО ЩО Є МОВА В КНИЖЕЧЦІ.

1. До моїх читачів	стор.	5.—
2. Дмитро Вітовський, Звіт	"	7-20
3. Тов. У. С. С. у Львові	"	11-12
4. Мобіл. У. С. С. в Рогатинщині	"	12-23.
5. " " у Львові	"	33-36
6. " " у Калущині	"	36-37
7. " " в Ягайл. Городку	"	37-38
8. " " в Тернопільщині	"	38-43
9. " " в Жовківщині	"	46-48
10. " " в Равщині	"	48-51
11. "Боева Управа" у Львові	"	53-74
12. Полк. Молік у Львові	"	74-76
13. Сотня У. С. С. в Гаях	"	77-80
14. Виїзд зі Львова	"	80-81
15. В Стрию	"	81-92
16. На Закарпацьку Україну	"	92-94
17. В Горонді й Страбичеві	"	94-126

Дня 1. квітня с. р. почав виходити
у Львові під ред. д-ра Д. Донцова
ДВОТИЖНЕВНИК (1. і 15. в місяці)

„ЗАГРАВА“

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ ДУМКИ.

Чвертьрічна передпл з перес. 7000 Мп.
Поодиноке число 1000 з перес. 1200 Мп.

Адреса Редакції й Адміністрації
Львів, ул. Руська Ч. 18.

„Молода Україна“

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ

для української молоді з додатком
для дітей п. н.

„СВІТ ДИТИНИ“

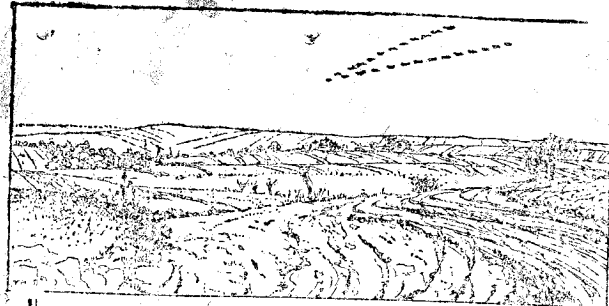
виходить у Львові 1. і 15. кожного місяця.
Задаток на передплату приймається най-
менше у квоті 15.000 Мп, яка мусить бути
вложена з гори при замовленню.

Для Америки й Канади 1 долар на рік.—На
Чехословаччину 50 кор. ч. річно.—Для Ру-
мунії 200 левів річно,

Замовляти на адресу:

ВИДАВНИЦТВО „СВІТ ДИТИНИ“

Львів, ул. Зіморевича ч. 3.

МИКОЛА УГРИН-БЕЗГРІШНИЙ.

НАРИС ІСТОРІЇ

„Українських Січових Стрільців“

ПЕРША ЧАСТИНА.

РОГАТИН—ЛЬВІВ—КИЇВ 1923.

ВИДАВНИЦТВО „ЖУРАВЛІ“ Ч. 1.